

Markus Sising' Bini Gan Kakaran

*Yowanis Ruruba Garam Itip Nifutsarif Sanaban
(Matu 3:1-12; Lukas 3:1-20; Yowanis 1:19-28)*

¹⁻² Nani Anutu narunggan Yisus Kristus Sising' Bini gan. Iwa' ibi nan profet Aisaia kakaran ugu:

“Anutu ini ibiani: Waringantin! Dzi bung'
atangin garamang' rima sising' namung' i
agu,
da bung' atip u sanabam.

³ Nifun mangan inu' iming' nam mana'
dadauntan ini ibiani,
‘Watip Nifutsarif sanaban yunga gin
narururung.’”

⁴ Da Yowanis Ruruba Garam iwa' iming' nam
mana' dadauntan da ifis i nan wasi da garam i
parima i ruan da tanginda nanggan maisan rai
da uda mpui ruruban, i fadan da Anutu i siata i
nanggan maisan rai.

⁵ Da rib ampi bingan mpada ming'a Yerusalem
da gamp santan ming'a intap Yudia ifan da
Yowanis. Da ribarangan ini nanggan maisan
wasi, da Yowanis irurub ribarangan iming' mpui
Yordan.

1:1-2: Mal 3:1; Mt 11:10; Lk 7:27
Ywn 1:23

1:3: Ais 40:3; Mt 3:3; Lk 3:4;
1:4: Mt 3:1-2; Lk 3:3

⁶ Da Yowanis yatsuf ngarukui tipa i kamir rini fufun da yari ritan* tipa i apu rini gangan iming' i ngumpan, da iga utung' da inum bigub gurun.

⁷ Da arangan ifis i nan ini bina', "Garam mangan nampanggan yusa dzi bung' atsung' dzi ba. Dzi wadaum i pira'a fufuai i Arangan faga gangkang gan u.

⁸ Dzi rurub agam i mpui, da bitsinta' Garam Arangan bung' arurub agam i Marapayam Mararam."

Yowanis Irurub Yisu

(Matiu 3:13-17; Lukas 3:21-22)

⁹ Ming'a wasa' i gubu' arigi da Yisu iming' gamp Nasaret ming'a intap Galili iba da Yowanis irurub Arangan iming' mpui Yordan.

¹⁰ Da gubu' aru Yisu yaba sinung' mpui, da sung angu itsangan gunungun dagangan, da Marapayam Mararam isu busir maran iru' ba iming' ragun i Arangan.

¹¹ Da nifun mangan iwa' iming' gunungun ini ibiani, "Dzi Narunggang' Agu da Dzi marang' yari da nugung' inuf nidzun angu i Agu."

Sadang Yintsa' Yisu

(Matiu 4:1-11; Lukas 4:1-13)

¹² Sung angu da Marapayam Mararam iyu Yisu ifa nam mana' dadauntan.

¹³ Da Arangan impai nam mana' dadauntan isang' gubu' 40 da Sadang yintsa' Arangan. Da

* **1:6:** *ritan* — Bingan fain i rit ani da "bigamp" ma "pikap," da bitsinta' mama' fa' ampi bingan ini "rit." **1:6:** Mt 3:4; Mk 6:8; Ywn 21:7; Ap 12:8 **1:8:** Mt 3:11; Lk 3:16; Ywn 1:26-27; Ap 1:5; 11:16; 13:25

Arangan impai impru' da apu buman. Da angira ruas irim Arangan sib.

*Yisu Ira' i Gan Guman Iming' Intap Galili
(Matiu 4:12-17; Lukas 4:14-15)*

¹⁴ Gubu' Herot Antipas mpunga Yowanis da tanginda i karabus sib raiyi, da Yisu ifa intap Galili da ifis i Anutu Sising' Bini gan.

¹⁵ Da Arangan ini bina', "Gubu' Anutu ragadan ibawa' sib, i Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman isu uts sib wa. Waparim i ruam da wamuaruts Sising' Bini."

*Yisu Inu' Gan Riban Atsung'a Gin Miamun
(Matiu 4:18-22; Lukas 5:1-11)*

¹⁶ Gubu' Yisu yunga mpui fu'an Galili ringan fadan, da itsanga Saimon da rainggan Andru tapuda ubing ru'a mpui igi, i rib iru' igi garam uda yafas.

¹⁷ Da Yisu ini da garam iru' igi ibiani, "Agam watsung' dzi, da dzi bung' asanting' agam i sanab uda garam."

¹⁸ Da sung angu da ribarangan itangin ubing gan rai da yatsung' Arangan.

¹⁹ Yisu iyung pas angu ifan, da itsangan Sebedi narun rusan iru', Dzems da rainggan Yowanis. Ribarangan impa madzung da rung' yagit ubing gan.

²⁰ Da sung angu Arangan inu' garam iru' igi da ribarangan itangin ramanggan Sebedi da gan garaman nanga gum mpada madzung igi rai, da yatsung' Yisu.

*Yisu Isiat Marapayam Maisan Rai
(Lukas 4:31-37)*

²¹ Da Yisu da riban atsung'a gin iyung ifawa' gamp Kapenaum. Da wa'a gubu' Sabat da Yisu yatang' ungar mpru'a ruan gin da yutus ampan igi i Anutu nanggan.

²² Da ribigi irunt fafun i nan Arangan fisa gin i Arangan iragi nan isang' garam nifutsarif da iyus garam gudzupu' i nan faidagin.†

²³ Da sung angu da garam mangan marapayam maisan bubumpuadan yantsangan yatang' ba ungar mpru'a ruan gin da iyai' nifun tsira' ibiani,

²⁴ “Yisu, garam Nasaret! U ni mantuda i agai? U maba i wayada agai? Dzi sru' i agu wa, agu Anutu Garaman Mararam!”

²⁵ Da Yisu ini nan babampafan da marapayam maisan igi ibiani, “Wasimprim nifum! Wawa' sinung' garam igi!”

²⁶ Da marapayam maisan bubumpuadan inang da arangan iratarat, da iyai' nifun tsira' bingan, da iwa' sinung'.

²⁷ Garam sib angu irunt fafun gin da yunta i ruan ini bina', “Nam idzuwai gan ani? Nan fa' mangan ruta nampang tsira'! Mai! Ini angu da marapayam maisan isu ringa mafrip rutin.”

²⁸ Da sung angu Yisu sising' gan isu maradza iming' gamp sib angu ming'a intap Galili.

† **1:22:** *garam gudzupu' i nan faidagin* — Garam gudzupu' igi garam kakara Anutu nanggan da utusa garam in. Nan faidagin igi da ini nan faidagin Anutu riman da Moses ugu.

*Yisu Itip Garam Ging'a Rinin Ampi Bingan Idaum
(Matiu 8:14-17; Lukas 4:38-41)*

²⁹ Yisu da rib atsung'a gin itangin ungar mpru'a ruan gin rai da sung angu irut Dzems da Yowanis ifa Saimon da Andru ungaran.

³⁰ Da Saimon bungan finam iging' rinin ruta rinin sasusan tsira' da ruging'. Da ribarangan irim sising' da Yisu.

³¹ Ibinigi da Yisu ifan da sagat igi da igif i bangun da ira' i arangan iyab da rinin sasusan itangin arangan rai. Da arangan irim nam gadan da ribarangan.

³² Da nam nufan, gubu' ru'a sib, da ampan igi iyu rib ampi bingan ging'a rinin da marapayam maisan yantsangan ifa da Yisu.

³³ Ampan santan gamp igi iba mpru' ruan iming' muantsi maran.

³⁴ Da Yisu itip garam ampi bingan ging'a rinin maisan mara maran rinin idaum. Da iwat marapayam maisan ampi bingan rai da itsungin i nifun i anung' nida Arangan wasi u, i ribarangan isru' i Yisu garam idzuwai.

*Yisu Ifis i Nan Iming' Gamp Fain Ming'a Intap
Galili
(Lukas 4:42-44)*

³⁵ Tata' maratait nam rung' mimindan da Yisu yuri' iwa' ifa mana' mumai ampan ma'a gin da yugin da Anutu.

³⁶ Da Saimon da rib ruta arangan isau Yisu ifan.

³⁷ Gubu' fawa'an da Arangan da ini rutin, “Garam santan isau agu.”

38 Da Yisu ini da ribigi ibiani, “Agi nafa gamp fain aga nampru', da dzi nafis i nan da rib ming'a naga nabinigi, i wain arigi da dzi ba.”

39 Yisu iyung isang' gamp santan ming'a intap Galili da ifis i nan isang' ribarangan ungaran mpru'a ruan gin da idaru marapayam maisan rai.

*Yisu Itip Garam Bits Diginting Tirida Gin
(Matiu 8:1-4; Lukas 5:12-16)*

40 Gubu' mangan da garam bits diginting tirida gin iba da Yisu da yidza' fagan da igaib rungga da ini ibiani, “Bida U maram furan da U sang' i nanga dzi rininggang' dauman da dzi anung' bubumpuadan i Anutu maranggan.”

41 Da Yisu maran ifa i arangan da irim bangin ragun i arangan da ini, “Dzi marang' yari. U rininggam nadaum da agu nawa' bini i Anutu maranggan.”

42 Da sung angu diginting itiri arangan rai da arangan anung' rung' ibubumpua i Anutu maranggan u.

43 Da Yisu iwat arangan da ifai nan gin da ini bina',

44 “Watsanga rungga sib, i anung' nida nan igi wasi da garam fain u. Da bitsinta', wafan da wasanting' rungga da garam pumu'a Anutu wain naming' Ungar Mararam Yerusalem. Da watsara nam da Anutu nasang' nan faidagin Moses akaran i garam diginting wa'a bini, i garam santan sru'a gin bida u rininggam idaum

sib da u anung' rung' ibubumpua i Anutu maranggan.”

⁴⁵ Da bitsinta' arangan wa'a fadan, da ini nan Yisu nanga arangan rinin dauman igi wasi da garam santan. Ibinigi da Yisu sising' gan ipu' idzarang' da Arangan anung' isang' i atang'a gamp gamp ming'a dzidziwan i ampan maran. Impai gamp garam gar ma'a gin, da ampan iming' gamp gamp sib angu ifa rutin.

2

Yisu Itip Garam Urungun Gru'a Ruan
(*Matiu 9:1-8; Lukas 5:17-26*)

¹ Gubu' fain ifa sib da Yisu itip iba gamp Kapenaum, da ampan santan iringantin i Arangan bampada ungaran mpada gin sib.

² Garam ampi bingan impru' ruan ungar Arangan mpada gin, da mumai ungar wasa' isisung' ifasang' muantsi mana'. Da Yisu ifis i Anutu nanggan da ampan igi.

³ Da garam fain iyu garam mangan urungun gru'a ruan iba da Yisu da garam iru' da iru' ibuaring' arangan.

⁴ Bawa'an, da garam isisung' da imami ruan angu i fasuda uts da Yisu. Ibinigi da iyu garam arangan iyab ungar gudzun da itawa' ungar gudzun* intuang Yisu gan muntida gin. Da

1:44: Wkp 14:1-32; Mt 8:4; Lk 5:14 * **2:4:** *iyu garam arangan iyab ungar gudzun da itawa' ungar gudzun* — Garam Israil ungar gudzungan itangaf ruan angu da itip mumai mpada gin iming' ungar gudzun wagung'. Itip ungar gudzun i intap gur. Itai da ibabampaf ibi brik, da yamits i ungar gudzun isang' yunga gin.

gubu' branga sib da itatangiin garam urungun gru'a ruan igi impru' da rabi' gan iru'.

⁵ Gubu' Yisu tsanganda ribarangan nanggan muarutsan igi, da ini da garam urungun gru'a ruan ini bina', "Narung', dzi siat u nanggam maisan rai."

⁶ Da garam gudzupu' i nan faidagin fain mpadan niggi iringantin da ini angu i wangunggan,

⁷ "Ibianung' da garam ani ini nan mais ibiani? Itsarif runggan i uda Anutu mumai gan! Anutu runta' angu isang' i siata nam maisan."

⁸ Sung angu da Yisu itsanga ribarangan uwayantan maran furan igi ratar iming' i gan ganunggan da ini da ribarangan ibiani, "Ibianung' da agam maram ifur nan bida niggi iming' gam wangunggam?"

⁹ Nan idzuwai arigi ibarabin iyus i dzi nidan da garam urungun gru'a ruan igi, bida dzi nida, 'Dzi siat u nanggam maisan rai,' ma 'Wauri' da wayu rabi' gam da wayung'?"

¹⁰ Da bitsinta' aruani da dzi ni agam sru'a gin bida Garam Narunggan isu wain i siata nam maisan rai ming'a intap." Da Yisu ini da garam urungun gru'a ruan igi,

¹¹ "Dzi nani da agu, wauri' da wayu rabi' gam da wafa gampam."

¹² Sung angu da garam urungun gru'a ruan igi yuri' iyab da iyu rabi' gan da iyung iwa' wasa' i ampan santan igi maran. Da rib santan igi irunt fafun gin da itsarif Anutu da ini, "Aga watsangan nam mangan bida ani mung' u!"

Yisu Inu' Liwai
(*Matiu 9:9-13; Lukas 5:27-32*)

¹³ Da Yisu itip iwa' ifa mpu fu' Galili ringan da garam utup tsira' bingan ifa da Arangan, da Arangan ifis i nan rutin.

¹⁴ Da Yisu ruyung ifan da itsangan Alfius narunggan Liwai impa mumai uda takis in. Da ini da arangan ini bina', "Watsung' dzi." Da Liwai yuri' da itangin guman igi rai da yatsung' Yisu.

¹⁵ Raiyi da Yisu irut riban atsung'a gin iga nam impru' da garam uda takis da garam asub ampi bingan impai iming' Liwai ungaran, i garam ruampi bingan yatsung' Arangan.

¹⁶ Da garam gudzupu' i nan faidagin fain ming'a utup Farisai[†] itsangan Yisu gada nam mpru'an da ribigi, da igut i Arangan riban atsung'a gin ini bina', "Ibianung' da arangan iga nam impru' da garam uda takis da garam nanga asub?"

¹⁷ Yisu ringanta gin da ini da ribarangan, "Garam mamida i ging'a rinin wasang' i fadan da duda' u, ima', garam ging'a rinin angu. Dzi anung' iba i nu'a rib rururungan u, ima'; dzi ba i nu'a garam nanga nam maisan."

[†] **2:16:** *Farisai* — Rib Farisai igi da garam Yuda utupan tsira' mangan mpada tayang' sanaban tsarifa Anutu. Da nanggan fisa gin ini garam Yuda atsung'a Moses Nanggan Faidagin mpru'a da tafan rusan uwayantan ugu rururungan angu. Ibinigi da ribarangan itsarif runggan da iraru rib mamida atsung'a ribarangan sanaban. Bingan Farisai igi wainggan ibi 'rib mamida ruta rib fain mpru'a ruan.' **2:17:** Mt 9:12-13; Lk 5:31-32

*Nan Pa'a Ruan i Nam Gadan
(Matiu 9:14-17; Lukas 5:33-39)*

18 Gubu' mangan da Yowanis Ruruba Garam riban atsung'a gin da utup Farisai ipa' ruan i nam gadan. Da garam fain iba da igut i Yisu ibiani, “Yowanis riban atsung'a gin da rib Farisai garaman atsung'a gin ipa' ruan i nam gadan, da ibianung' da u ribam atsung'a i agu wapa' ruan i nam gadan u?”

19 Da Yisu ini da ribarangan, “Ama', garam bung' uda finin ampi gan wa'an igi isang' i pa'a ruan i nam gadan da gubu' aru arangan mpada mpru'an igi? Ima'! Gubu' garam uda finin igi ruruta ribarangan mpadan, da wasang' i pa'a ruan i nam gadan u.

20 Da bitsinta' gubu' mangan bung' awa' i uda garam uda finin igi sinung' riban, da gubu' arigi da ribarangan bung' apa' ruan i nam gadan.

21 “Manga anung' isang' i uda bru' fa' mamida i nunda i ruan marafaing' isi' mangan da ntanga fada ngarukui ratar u. Bida nanga bida niggi, da bru' fa' igi bung' anun i ruan da bung' atus ruan sinung' ngarukui ratar, da garida ruan bung' asu tsira'.

22 Da manga anung' isang' i yatsa wain gurun fa' ru'a apu rini gangan ratar ranguda wain gurun gin u. Bida u nanga bida niggi da wain gurun fa' nampanggan bung' anang da apu rini gangan ratar igi bung' aitsiar ruan, i gangan igi wasang' i suda tsira'. Da niggi bung' awaya wain gurun nampru' da apu rini gangan. Ima', garam inang da irangu wain gurun fa' iru' apu rini gangan fa' angu.”

*Garam Narunggan Isu Wain i Gubu' Sabat
(Matiu 12:1-8; Lukas 6:1-5)*

²³ Gubu' Sabat mangan da Yisu irut riban atsung'a gin iyung gum wit wasa' ifan, da riban atsung'a gin ituru wit nidzun fain i gadan.

²⁴ Da rib Farisai ini da Arangan ibiani, “Mai! Ibianung' da u ribam atsung'a i agu yis nan faidagin udzi' i nanga gum suruda wit da gubu' Sabat?”

²⁵ Da Yisu da ribarangan ibiani, “Agam ini nan ibi agam mamida i farisa nan i nam Tafit da riban ruta arangan nangan da gubu' ribarangan mangits rutan da sauda nam gadan ugu.

²⁶ I gubu' aru Abiatar nanga gum bida garam pumu'a Anutu wain gudzunggan tsira' ugu da Tafit yatang' Anutu ungaran[‡] da iyu bret tsarada suda mararam da igan, da irim fain da gan garaman iga impru'. Nam gadan igi garam pumu'a Anutu wain ruas runggan angu gan gadan da Anutu nanggan faidagin ipa' nan i garam uta' anung' gadan u.”

²⁷ Da Yisu ini da ribigi ibiani, “Anutu itangin gubu' Sabat i rima garam gar sib. Anung' itangin garam gar i suda pumu'an da gubu' Sabat u.

²⁸ Ibinigi da Garam Narunggan isu wain i gubu' Sabat impru' da nam santan.”

[‡] **2:26:** *Anutu ungaran* — Tafit yatang' ungar Moses tipa i apu rini gangan suda Anutu ungaran. Ungar igi binganggan “tabernakel.” Raiyi da Tafit narunggan Solomon itip Ungar Mararam i tauf.

2:26: 1Sa 21:1-6; Mt 12:3-4; Lk 6:3-4

3

Yisu Itip Garam Bangin Idaum da Gubu' Sabat (Matiu 12:9-14; Lukas 6:6-11)

¹ Gubu' Sabat mangan da Yisu itip yatang' ungar mpru'a ruan gin, da garam bits bangin mangan mampan impa wasa'.

² Da garam Farisai fain isau sanab i dzura nan i raruda Yisu da irarab Arangan ragun i bida Arangan tipa garam bangin mampan igi da gubu' Sabat.

³ Da Yisu ini da garam bangin mampan igi, “Wamunti da wawa' ba rib santan maran.”

⁴ Da yunta i garam santan ibiani, “Anutu nanggan faidagin ini agi nanga nam idzuwai da gubu' Sabat, nanga bini i garam ma nanga maisan gin, rima garam sib i mpada maran ta'an ma isa garam funub?” Da bitsinta' ribarangan impa frap ma'an.

⁵ Yisu irarab ribigi maran iba fan da nugun itsakia da wangun ibarabin i ribigi wangun ibabampaf inting. Da ini da garam bangin mampan igi, “Watatu bänglichgam.” Da arangan itatu bänglichgan igi, da itip iwa' bini.

⁶ Ibinigi da garam Farisai igi iwa' ifan da sung angu da irut rib muntida barun i Herot Antipas isau sanab i isa Yisu funub.

Garam Ampu Bingan Yatsung' Yisu (Lukas 6:17-19)

⁷ Yisu irut riban atsung'a gin itangin gamp igi rai, da iwa' ifa mpu fu'an Galili. Da garam ampu bingan yatsung' i Arangan iming' intap Galili da intap Yudia

⁸ da gamp Yerusalem da intap Idumia da gamp fain ming'a mpui Yordan marafain da intap tsuafi'a gamp Taya da Saidon, i ampi tsira' igi iringant i Arangan nanggan santan nangan igi da iba rutin.

⁹ Da Yisu ini da riban atsung'a gin i tsanganda madzung mangan i Arangan fampada gin bida ampi tsira' igi basisung'a Arangan nidzun angu.

¹⁰ I Yisu itip ampi bingan sib da rib ampi bingan ruta rinin ging'an maisan yintsa' i nguara i garam i fasuda uts da gifa Arangan.

¹¹ Da gubu' marapayam mais mais tsanganda Arangan, da inang da itatapuung iru' da iyai' nifun tsira' ibiani, “Anutu Narunggan agu!”

¹² Da bitsinta' Yisu ini nan babampafan da marapayam maisan i anung' nida Arangan wainggan wasi u.

*Yisu Ipiriang' Gan Aposelan
(Matiu 10:1-4; Lukas 6:12-16)*

¹³ Yisu iyab ifa mamai da inu' rib aru Arangan maran furan i bada rutin, da ribarangan iba.

¹⁴ Ipiriang' garaman 12 i suda i gan aposelan* i mpada mpru'an da Arangan, raiyi da tanginda fada gamp fain i fisa i sising' bini

¹⁵ da uda Arangan nampanggan da nanggan suda wain gin i daruda marapayam maisan rai i garam.

¹⁶ Garam 12 Yisu piriang'an ibiani: Saimon, aru Arangan rima bingan Petrus rutin,

* **3:14:** *aposelan* — Aposel ruas da garam Yisu tanginda fada i nida sising' bini wasi. Bingan aposel wainggan ibiani, 'garam aru mangan tanginda fadan'.

17 Dzems da Yowanis, Sebedi narun rusan, aru Yisu rima bingan Boanerges rutin (wainggan ibi 'wayampang narun rusan'),

18 Andru, Filip, Bartolomiu, Matiu, Tomas, da Dzems, Alfius narunggan, Tadius, da Saimon, garam Dzelot,†

19 da Yudas Iskariot, aru rima Yisu fada garam ipiap bangingga.

Yisu da Bilsebul

(Matiu 12:24-32; Lukas 11:14-23; 12:10)

20 Yisu irut riban atsung'a gin itip ifa ungar da inang i gada nam da bitsinta' imami ruan angu, i garam ampi bingan impru' ruan iming' ungar ribarangan mpada gin igi.

21 Da Yisu utupan iringantin da ifa i untapa i Arangan, i ribigi ini, "Arangan ibururi'."

22 Da garam gudzupu' i nan faidagin ming'a Yerusalem ru'a ba ini bina', "Bilsebul iyantsang arangan. Da arangan iyu nampang igi iming' marapayam maisan garam gudzunggan igi gin, da isiat marapayam maisan rai gin."

23 Ibinigi da Yisu inu' ribarangan impru' da ifis i nan raman ibiani, "Sadang nadaru Sadang nabianung'?"

24 Wasang' u! Da utup intap mangan bida branga ruan suda utup iru' da isa ruan, da anung' isang' i muntida babampafan u.

25 Da bida utup bi' bitsinta' branga ruan suda iru', da anung' isang' i muntida babampafan u.

† **3:18:** *garam Dzelot* — Garam Dzelot igi da rib Yuda utupan mangan buginda i mpada warang' i Rom gabman gan. **3:19:** Mt 10:2-4; Lk 6:14-16; Ap 1:13 **3:22:** Mt 9:34; 12:24; Lk 11:15

²⁶ Ibinigi da bida Sadang riban isa runggan da branga ruan, da wasang' i muntida babampaf u; bung' antsup sib.

²⁷ Garam mangan nida atang'a garam riniurun mangan ungaran i wapa i nam bunumpun, da mamida i dzura arangan mung', da anung' isang' u. Naudzu arangan mung' raiyi da bung' asang' i atang'an da wapa arangan nam bunumpun.

²⁸ Dzi nani nan nidzun bingan da agam. Anutu bung' asiat nam maisan santan garam nangan ma nan asub nida yaba i Arangan.

²⁹ Da bitsinta' mangan bida nida nan asub yaba i Marapayam Mararam da Anutu wasang' i siata arangan nanggan maisan igi rai u. Bung' aming' ratar nanting angu.”

³⁰ Yisu ini nan igi, i wain, garam gudzupu' i nan faidagin ini, “Marapayam maisan yantsanga Arangan.”

Yisu Rinanggan da Rain Rusan Nidzun (Matiu 12:46-50; Lukas 8:19-21)

³¹ Da Yisu rinanggan da rain rusan ibawa' da imunti mana' da iwat garam mangan yatang' i nidandan da Yisu i wa'a ba.

³² Garam ampi bingan impa itsuafi' Arangan da ini rutin, “Waringantin! U rinanggan da raim rusam iba munti mana' isau agu.”

³³ Da Yisu ini ribarangan nanggan munga' ini bina', “Mangan igi isu dzi rinanggan' da raing' rusang'?”

³⁴ Da Arangan irarab garam santan mpada tsuafi'a Arangan igi da ini, "Watsangan, dzi rinanggang' da raing' rusang' ani.

³⁵ I manga bida atsung'a Anutu maranggan furan da isu dzi rainggang' da nafunggang' da rinanggang'."

4

Nan Raman i Garam Tirida Nam Yamun (Matiu 13:1-23; Lukas 8:4-15)

¹ Da gubu' mangan da Yisu itip ifis i nan iming' mpui fu' Galili ringan. Da garam ampi bingan iba da Arangan. Ibinigi da Arangan iyab ifampa madzung mangan rung' muntida mpui wasa' da garam santan impa magamang' mpui fu' ringan.

² Da Yisu ifis i nan ampi bingan angu i nan raman, da ini,

³ "Waringantin! Garam mangan ifa guman i tirida nam yamun.

⁴ Gubu' tirida nam yamun nidzun igi, da fain irua' iru' sanab, da apu dzuf iru' da iga sib.

⁵ Da fain irua' iru' intap tauf ming'a warang' gin, da nam yamun intap sung angu i intap bini pas angu iming' ragun i tauf igi.

⁶ Da bitsinta' gubu' iyab da igara da imaring', i igatan anung' iru' warang' bingan u.

⁷ Da fain irua' yatang' gantsuats maradantang wasa'. Da iyab impru' da gantsuats igi, da gantsuats iyari ruan ragun gin da anung' ikap nidzun u.

⁸ Da nam yamun igi fain irua' iru' intap bini. Da iyab bini da ikap nidzun ampi bingan. Fain ikap isang' farang'a bek 30, da fain isang' 60, da

fain ikap isang' farang'a bek 100, i bek bitsinta' bitsinta' aru tiridan ugu.”

⁹ Da Yisu ini impru', “Rib ringa bampun ming'an, da narim ringan i nan igi bini.”

¹⁰ Gubu' ampi tsira' igi dzarangan, da Yisu riban 12 ugu impru' da rib fain atsung'a Arangan igut i Yisu i nan raman igi wainggan.

¹¹ Da Arangan ini da ribarangan, “Dzi dziwar i nan maradzigin i Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman wasi da agam. Da bitsinta', dzi bung' ani nan i nan raman angu da ampan fain aga,

¹² i

“ribarangan bung' ararab

da bitsinta' wasang' tsanganda ratar u,
da bung' aringantin

da bitsinta' wasang' i sru'a gin u,
i bida ma'an da ribarangan ma-itam i ruan
da Anutu masiat i nanggan maisan rai i.”

¹³ Da Yisu ini da ribarangan ibiani, “Agam mamida i sru'a i nan raman ani wainggan, da agam busru'a i nan raman fain aga bida anung'?

¹⁴ Garam tirida nam yamun isang' garam fisa i Anutu nanggan.

¹⁵ Garam fain iringant i Anutu nanggan da Sadang sung angu iba da yuntap i nan ntanga ru'a i wangungan igi sinung'. Nigi isang' nam yamun rua'a sanab.

¹⁶ Da garam fain isang' intap tauf tauf. Iringant i Anutu nanggan da iyu iyab sung angu ruta nugun tsia'an,

¹⁷ da bitsinta' imuaruts pas angu, i wain, igatan ima'. Da gubu' barabin wa'an ma rib fain rima ipiap i ribarangan yaba i Anutu nanggan, da sung angu itiri nanggan muarutsan rai.

¹⁸ Fain isang' nam yamun rua'a atang'a gantsuats maradantang wasa'. Iringant i Anutu nanggan,

¹⁹ da bitsinta' maran ifur nam intap ani iyus, da uwayant ufuma nam bunump tsira' iyu' ribarangan, da wangun ipipifa i uda nam ampi bingan intap ani. Ibinigi da uwayant sib angu igi anung' irim wasa' i Anutu nanggan igi da anung' ikap nidzun u.

²⁰ Da fain isang' nam yamun tirida ru'a intap bini. Iringant i Anutu nanggan da yu iyab da ikap nidzun iyus. Fain ikap isang' farang'a bek 30, da fain 60, da fain 100.”

Nan Raman i Antung'a Rampi Yaban (Lukas 8:16-18)

²¹ Da Yisu ini da ribarangan, “Isang' i agam taufa gur ragun i rampi ma rima ru'a tiriang ging'a gin warang'? Ima!! Agam yantung' iyab wagung'.

²² I sanab bida niggi da nam santan ming'a maradzigin bung' awa' dzidziwan, da nam santan ming'a marapati' bung' akupis ruan wasi.

²³ Bida manga ringa bampun ming'an, da narim ringan i nan igi bini.”

4:21: Mt 5:15; Lk 8:16; 11:33 **4:22:** Mt 10:26; Lk 8:17; 12:2

4:23: Mt 11:15; 13:9,43; Mk 4:9; 7:16; Lk 8:8; 14:35

24 Da Yisu ini da ribarangan, “Nan agam ringanta gin da maram wafur bini angu. Sanab agam atsung'a gin i rima nam da rib fain, da agam bung' ayu i munga' gan i sanab bida arigi angu,* da agam bung' ayu nam ampi bingan ragun gin.

25 I garam uda nan ru'a wangungan da Anutu rubung' asinga. Da garam mamida uda nan igi da uwayant isi' pas aru arangan uda sib ugu da bung' ayu sinung' arangan.”

Yisu Nanggan Raman i Nam Yamun

26 Da Yisu ini, “Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman ibi garam tirida nam yamun i gan guman.

27 Idziang sib angu da iging' da tata' sib angu da yuri', da nam yamun igi intap isu tsira', da arangan itung' maran i nam igi iyab ibianung'.

28 Intap runggan inang da nam yamun igi ikap nidzun. Iyab irim fagawain, ida maraburuab, ida nidzun isu tsira' wasa' i maraburuab.

29 Gubu' nam nidzun igi dzuban da sung angu garam arangan bung' asaf, i wain, gubu' igi gubu' yunga nam gadan igi.”

Nan Raman i Gai Nidzun Isi' Mangan (Matu 13:31-35; Lukas 13:18-19)

* **4:24:** *Sanab agam atsung'a gin i rima nam da rib fain, da agam bung' ayu i munga' gan i sanab bida arigi angu* — Rib Yuda inang da ini nan ani ibi nam rima uwayant. Da garam mararuru ampi bingan maran ifur ibi Yisu ini nan ani i santing'a uwayant bida ani: Bida garam mangan ringanta i Yisu nanggan da atsung'a gin bini da Anutu bung' autus i uwayantan i sru'a i nan igi waingan.

4:24: Mt 7:2; Lk 6:38 **4:25:** Mt 13:12; 25:29; Lk 8:18; 19:26

30 Da Yisu ini, “Dzi santing'a agam i Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman bida anung'? Nan raman idzuwai da dzi nani i dzi dzuwara gin da agam?

31 Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman isang' gai nidzun isi' aru mangan angu yusa nam nidzun santan garam ntanga ru'a intap.†

32 Da bitsinta' gubu' garam ntanga sib da iyab isu tsira' iyus nam santan ming'a gum wasa'. Irim bangun tsira' tsira' da apu dzuf isang' i rima gingitin da mpada yaung gin.”

33 Yisu iragi nan da ribarangan i nan raman ampi bingan sang'a ruan isang' i ribarangan uwayantan wa'a gin.

34 Arangan iragi nan i nan raman angu, da wani nan mangan da ribarangan ruta nan raman ma'an u. Da bitsinta' bida ruta riban atsung'a gin angu mpadan da iragi nan santan wasi da ribarangan.

Yisu Ini da Fifing' Tsira' Intung (Matiu 8:23-27; Lukas 8:22-25)

35 Gubu' inang i ru'an da nam nufan arigi da Yisu ini da riban atsung'a gin, “Ari', agi nais mpui fu' ani udzi' nafa marafain aga.”

36 Arangan da riban itangin ampan santan igi rai da yu madzung Yisu rumpada gin igi da ifan. Madzung fain irut ribarangan.

† 4:31: *gai nidzun isi' aru mangan angu yusa nam nidzun santan garam ntanga ru'a intap* — Gai nidzun igi binganggan “mastet.” Rib Yuda inang da intang, da gai nidzun isi' igi iying' isu tsira' ibi 3 mita. Da rib Yuda inang da ini nan rima uwayant iyab i gai nidzun isi' arigi.

³⁷ Pas angu da fifing' tsira' irunt impru' da iyamiyam tsira', mpui yatsu ruan iru' madzung, da madzung inang i buaruma ruan.

³⁸ Da Yisu yis gudzun i unub da iging' marampru' iming' madzung bampam. Da riban ifa is Arangan marata' da ini, “Kidungwaga, agi bung' amamp! Nigi nam uta' i u maranggam, ma?”

³⁹ Da Yisu yuri' iyab da impi' fifing' da iyamiyam da ini, “Wantsup! Wantung!” Da fifing' da iyamiyam intung.

⁴⁰ Da Yisu ini da riban atsung'a gin, “Agam irat i wai? Agam ruwamuaruts u?”

⁴¹ Da gan riban atsung'a gin igi irat funub da igut i ruan, “Garam idzuwai aruani? Fifing' da iyamiyam iringant i Arangan nanggan!”

5

Yisu Itip Garam Marapayam Maisan Yantsangan (Matiu 8:28-34; Lukas 8:26-39)

¹ Yisu da gan riban atsung'a gin rung' irunt i madzung igi iming' mpui fu' Galili igi ifa marafain da ifawa' garam Gerasa intapan.

² Da Arangan ru'a sinung' madzung igi, da garam mangan ruta marapayam maisan bubumpuadan iming' gamp rima garam badzabin iba i wa'a da Yisu.

³ Garam igi isu gampan iming' gamp rima garam badzabin. Da mangan wasang' i dzura arangan, ma dzura i tsen u.

⁴ I gubu' ampi bingan da garam idzur arangan bangin da fagan i tsen, da arangan intap tsen da

yidza' ain ming'a arangan fagan. Da manga riniurungan wasang' i mpunga arangan.

⁵ Isang' idziang da gubu', arangan impa iming' gamp badzab da mamai da iyai' nifun tsira' da isaf rungga i tauf bararang'.

⁶ Arangan tsanganda Yisu ming'a rugunti' badan, da arangan irunt ifa yidza' fagan da itatapuanga' iru' Yisu fagan.

⁷ Arangan iyai' nifun tsira' da ini, “Yisu, Anutu Mpada Wagung' Narunggan, U buni mantuda i dzi? Dzi gaib rungga' da Agu i Anutu binganggan i anung' rima tsakia da dzi u!”

⁸ I Yisu ini da marapayam maisan mung' ibiani, “Marapayam bubumpuadan, wawa' sinung' arangan!”

⁹ Ida Yisu igut i arangan, “U binganggam wai?”

Da marapayam maisan ini, “Dzi binganggang' Ampi Bingan, i aga yus angu.”

¹⁰ Ida marapayam maisan igi igampun ruan iyus da Yisu i anung' wata ribarangan rai wa'a mana' sinung' intap igi u.

¹¹ Da ifab utup tsira' bingan rumunti iga nam iming' mamai isi' mangan ming'a uts.

¹² Da marapayam maisan iyai' ruan da Yisu da ini, “Wawat agai nafa da ifab utup tsira' aga, da aga nafa atang' gin.”

¹³ Yisu ini nifun da marapayam bubumpuadan igi iwa' sinung' garam igi da ifa atang' i ifab utup tsira' igi. Da ifab santan irunt mamai igi iru' mpui fu' da inum mpui isuf da imamp sib. Ifab utup tsira' igi gudzunggan isang' ibi 2000.

¹⁴ Da rib mpada tayang' ifab igi irunt ifan da irim sising' da rib mpada gamp tsira' da gamp isi' fain ming'a mana'. Ringanta gin da ampan igi runggan iba i tsanganda nam idzuwai wa'an igi i maranggan.

¹⁵ Da wa'a da Yisu da itsangan garam marapayam maisan ampi bingan yantsangan ugu rumpadan da atsufa ngarukui da uwayantan tipa wa'a bini, da iratin.

¹⁶ Da garam tsangandan nam Yisu nangan yaba i garam marapayam maisan yantsangan mpru'a da ifab utup tsira' ugu ifis i nan igi da ampan santan.

¹⁷ Da ampan gamp igi igampun runggan da Yisu i tanginda ribarangan intapan igi rai da fada gan arun.

¹⁸ Da Yisu yaba fada madzung da garam aru marapayam maisan yantsangan ugu igaib runggan da Yisu i ruta Arangan fadan.

¹⁹ Da Yisu wataga ruan i ruta Arangan fadan u, da iwat da ini bina', "Wafa gampam da gam utupam da wafis i nam tsira' Nifutsarif gaiba agu da nangan da agu igi."

²⁰ Ibinigi da arangan ifa gan arun da ifis i nan iming' intap Dekapolis* i nam tsira' Yisu nanga yaba i arangan igi. Da garam santan irunt fafun da itsau' gin.

* **5:20:** *Dekapolis* — Bingan Dekapolis wainggan ibi 'Gamp 10' da garam Grik impa iming' gamp 10 igi. Ibinigi da impa tayang' ifab. Da bitsinta' rib Yuda anung' isang' i mpada tayang' ifab igi, i Anutu nanggan faidagin ini apu igi ibubumpua i maranggan.

Yisu Ira' i Mama' Mampan da Inang Sagat Ging'a Rinin Idaum
(*Matiu 9:18-26; Lukas 8:40-56*)

²¹ Da gubu' Yisu tipa isa mpui fu'an udzi' i madzung fada marafain sib, da ampan utup tsira' iba munti iwafi' Arangan iming' mpui fu'an ringan.

²² Da garam gudzun mangan mpada tayang' ungar mpru'a ruan gin, binganggan Dzairus, iba nig'i. Da gubu' tsanganda Yisu da itatapuung' iru' Arangan fagan

²³ da igaib runggan nidzun da Arangan da ini, “Dzi narunggang' finam isi' isu uts i mampan. Waba da warim bangim ragun i arangan da rinin nadaum da nampa bini.”

²⁴ Ibinigi da Yisu irut arangan ifan.

Garam ampi bingan yatsung' da isirus rinin i Arangan.

²⁵ Da sangat mangan bi' arida ratar in sang'a udzuf 12 iyung impru' ibinigi.

²⁶ Arangan iyu tsakia tsira' i duda' ampi bingan binganggan da itapu nam bunumpan santan ararai i rima runggan sib, da bitsinta' duda' mangan anung' irim arangan sib u, da nam rinin igi isu tsira'.

²⁷ Da arangan ringanta i nam maran mangan Yisu nangan igi da idziri wasa' i ampi santan iming' Yisu barun ba da yamus Arangan ngarukui gan,

²⁸ i arangan maran ifur ibiani, “Bida dzi amusa Arangan ngarukui gan da dzi bung' adaum.”

²⁹ Sung angu da bi' intap ruan da irabub i tsakia ming'a arangan rininggan tanginda

arangan rai.

³⁰ Da Yisu sung angu isru' i nampang iwa' sinung' iming' Arangan gin da yitam i ruan wasa' i ampan santan da igutin, “Manga ani yamus dzi ngarukui gang’?”

³¹ Da garaman atsung'a gin ini rutin, “U tsanga ampi santan sirusa rinin i Agu da U bugutin, ‘Manga amus dzi?’”

³² Da bitsinta' Yisu rutaning' isau i tsanganda manga amus Arangan.

³³ Da sagat arangan sru'a i nam idzuwai wa'an da arangan iba tatapuung' iru' Yisu fagan, irat da iratarat da ifis i nanggan santan wasi da Yisu.

³⁴ Da Yisu ini da sagat arangan, “Narung', u nanggan muarutsan inang agu iwa' bini. Wafa ruta nan nufan da wampa bini angu.”

³⁵ Yisu rung' nida nan da sagat igi da garam fain iming' Dzairus ungaran iba da ini, “U narunggam finam ugu imamp sib wa. Da anung' rung' rima barabin da kidungwaga u.”

³⁶ Yisu iringantin angu da ini da Dzairus, “Anung' ratan u; wamuaruts angu.”

³⁷ Arangan ipa' nan i santan da yu Petrus, Dzems, da Dzems raingan Yowanis angu i atsung'a gin.

³⁸ Tuasarangan bawa'a garam mpada tayang' ungar mpru'a ruan gin igi ungaran, da Yisu iringant i nam rangan da singisiang da nam yai'an tsira'.

³⁹ Arangan yatang' ifan da ini da ribarangan, “Ibianung' da agam irang da agam iyai' tsira'

bingan? Mama' narun igi anung' imamp u; iging' marampru' angu.”

⁴⁰ Da bitsinta' ampan igi irubung' Arangan.

Da Arangan iwat rib santan igi iwa' mana' da yu mama' igi ramanggan da rinanggan da gan riban iru' da bits ruta Arangan yatang' ifa mama' narun igi gan ging'a gin.

⁴¹ Igif mama' narun igi bangun da ini, “Talita kum!” (wainggan ibi ‘Mama' finam, dzi ni da agu, wauri!’).

⁴² Da sung angu da mama' finam igi yuri' imunti da iyung, i arangan udzufan 12. Da rib ruta Arangan irunt fafun tsira' bingan.

⁴³ Da Yisu ini nan babampaf i ribigi anung' nida nan igi wasi da rib fain u. Da ini da ribarangan i rima nam gadan da mama' finam igi.

6

Rib Nasaret Wamuaruts Yisu U (Matiu 13:53-58; Lukas 4:16-30)

¹ Yisu itangin gamp igi rai da irut gan riban atsung'a gin ifa gampan wain Nasaret.

² Wa'a gubu' Sabat da Arangan ifis i nan da garam iming' ungar mpru'a ruan gin, da ampi bingan iringantin da irunt fafun gin da igut i ruan ini bina', “Garam ani buyu nan ani iming' anung'? Da aranga buyu uwayant mararuru ani iming' manga gin? Da arangan ibunang nam maran mangan bida nigi ibubianung'?”

³ Arangan garam kamunda ugu arigi, ma? Maria narunggan igi, da rain rusan Dzems,

Yosef, Yudas da Saimon! Arangan nafun rusan rurut agi mpai!” Da ribarangan nugun irua' da ibugin i muarutsa Arangan.

⁴ Da Yisu ini da ribarangan, “Profet mangan iyu bingan tsira' iming' gamp santan, da bitsinta' ming'a gampan wain da wasa' i rain rusan da utupan, da arangan wayu bingan tsira' u.”

⁵ Yisu imami ruan angu i nanga nam maran mangan ming'a nigi, da bitsinta' irim bingin ragun i garam iru' angu ging'a rinin, da rinin idaum.

⁶ Da Arangan irunt fafun i ribigi nanggan mamida muarutsan.

*Yisu Itangin Aposel Rusan 12 Ifan
(Matiu 10:5-15; Lukas 9:1-6)*

Da Yisu iyung ifa gamp fain ming'a nigi da ifis i nan da garam.

⁷ Da inu' aposel rusan 12 igi impru' da itangin ribarangan iru' iru' gin da irim nampang rutin ntua' i siata marapayam maisan rai i Arangan binganggan.

⁸ Da Yisu irim sanab ibiani da aposel rusan igi: “Agam yungan da anung' uda nam fain mpru'an u, wau gam itipam yunga gin angu. Anung' uda nam gadan ma tayap ma moni u.

⁹ Watsuf faga gangkang gam da ngarukui bitsinta' angu.

¹⁰ Gubu' agam fa mpada ungar mangan da wampa arigi nasang' u tanginda gamp igi rai.

¹¹ Da bida gamp mangan mamida i uda agam yaban da ringanta i agam nanggan, da gubu' agam tanginda gamp igi rai, da agam watsiats

ngaruntsuaf ming'a agam fagam rai i santing'a Anutu nugu tsakia gan.”

¹² Ibinigi da ribarangan ifan da ifis i nan da garam i parima i ruan.

¹³ Da isiat marapayam maisan rai da iyats madamin i garam ging'a rinin ampi bingan da rinin idaum.

*Herot Yis Yowanis Ruruba Garam Funub
(Matiu 14:1-12; Lukas 3:19-20; 9:7-9)*

¹⁴ Yisu binganggan isu maradza da King Herot Antipas iringantin. Garam fain ini bina', “Yowanis Ruruba Garam itip imunti marata' sinung' nam mampan. Ibinigi da isang' i nanga nam maran mangan ampi bingan ruta nampang tsira'.”

¹⁵ Da garam fain ini, “Eliya igi.”

Da fain ini, “Arangan profet mangan, isang' profet ming'a mung' ugu gan bits.”

¹⁶ Da Herot iringantin da ini, “Yowanis aru dzi tipu'a i wan utap ugu, itip imunti marata'!”

¹⁷ I mung', gubu' Yowanis rung' mpada marata', da Herot runggan ini nifun da garam impung arangan, idzur da itangin i karabus. I wain, Herot iyu rainggan Filip fininggan Herodias isu i gan fininggan,

¹⁸ da Yowanis ini da Herot, “U is nan faidagin udzi' i uda rainggam fininggan.”

¹⁹ Ibinigi da Herodias nugun irua' i Yowanis da ini angu i wangungan i isa arangan funub. Da bitsinta' imami ruan angu,

²⁰ i Herot isru' gin ibi Yowanis garam rururungan da garam mararam, ibinigi da irat i arangan da irim arangan sib. Da gubu' Herot ringanta i Yowanis nanggan fisa gin, da maran ifur nan iyus da wangun ibarabin, da bitsinta' maran yari i ringanta i arangan nanggan.

²¹ Raiyi Herodias gubu' gan bini sang'a i isa Yowanis funub iwa'. Gubu' arunigi da Herot maran ifur gan gubu' gan rinanggan aping'an da isu nam gadan tsira' da gan garam guman gudzun rusan da garaman singaari gudzun rusan da garam nidzun nidzun Galili.

²² Da gubu' Herodias naranggan finam atang'a bangumpan da Herot da gan ampi gan nugun itsia'.

Da king ini da mama' finam igi, “Wagut i dzi i nam idzuwai u maram arida gin, da dzi bung' arim da agu.”

²³ Da itsaf ruan da arangan da ini, “U guta dzi i nam idzuwai, da dzi bung' arim da agu. Da bida u guta i dzi i branga nam santan dzi suda wain gin da rima marafain da agu, da dzi bung' anang nabinigi.”

²⁴ Mama' finam arangan iwa' ifan da igut i rinanggan, “Dzi buguta king i nam idzuwai?”

Da rinanggan ini, “Wani rutin i rima Yowanis Ruruba Garam ugu gudzunggan da agu.”

²⁵ Sung angu da mama' finam yatang' ifan da ini da king, “Dzi marang' yari i agu rima Yowanis Ruruba Garam gudzunggan yaba plet da rima da dzi da aruani angu.”

²⁶ Da king wangun ibarabin, da bitsinta' arangan itsaf ruan, da gan ampi gan igi

iringantin sib. Ibinigi da ibugin i isa mama' finam igi nanggan udzi'.

²⁷ Da sung angu arangan ini nifun da garam isa garam funub i tipu'a Yowanis wan utap da uda i gudzun badan. Da garam igi ifa ungar karabus da itipu' Yowanis wan utap.

²⁸ Da irim i gudzun iyab plet da iyu iba rim da mama' finam igi. Da arangan ifa rim da rinanggan.

²⁹ Da gubu' Yowanis riban atsung'a gin ringanta gin, da iba yu arangan riniuriatsan da ifa rim i ntsuf.

*Yisu Irim Nam Gadan da Garam 5,000
(Matiu 14:13-21; Lukas 9:10-17; Yowanis 6:5-13)*

³⁰ Aposel ruas irut Yisu impru' ruan da ribarangan ifis i nan da Arangan i gum ribarangan nangan da nan ribarangan fisa gin da ampan ugu.

³¹ Da garam ampi bingan ifan da iba, ibinigi da gubu' maran ima' i ribarangan gada nam. Da Arangan ini da ribarangan, “Agi nafa mumai mangan garam ma'a gin da agi nampa asap pas.”

³² Ibinigi da Yisu irut ribarangan angu iyab i madzung mangan da ifa mumai wasa' mangan garam ma'a gin.

³³ Da bitsinta' garam ampi bingan itsanga ribarangan fadan da isru' gin, da garam ming'a gamp sib angu ming'a uts irunt sanab da ifawa' mung' gin.

³⁴ Da Yisu ru'a sinung' madzung igi da tsanganda ampi tsira' bingan da maran intu', i ribarangan ibi dumpa garam mpada tayang' gin

ma'an. Ibinigi da Arangan ifis i nan ampi bingan rutin.

³⁵⁻³⁶ Nam nufa funub da riban atsung'a i Arangan iba da ini rutin, “Gubu' ifa sib da watangin ribani nafan i sauda nam gadan gan ming'a gamp isi' isi' fain ming'a uts aruani. I agi mpa mumai wasa' mangan gamp ma'a gin ani.”

³⁷ Da bitsinta' Yisu ini ribarangan nanggan munga' ibiani, “Agam runggam warim nam gadan rutin.”

Da ribarangan ini rutin, “Aga wasang' i fasuba nam gadan i rima da garam ampi bingan ani u. Bida garam mangan nanga gum sang'a gubu' 200 da nam ntsuman gan bung' asang' i suba nam gadan i garam santan ani.”

³⁸ Da Yisu igut i ribarangan, “Bret wayawai ruming' da agam? Wafa tsangan.”

Da ribarangan fatsanganda sib da ibani da Yisu, “Bret isi' isi' 5 da yafas iru'run.”

³⁹ Da Yisu ini da ribarangan i nidan da garam santan mpada utup utup ru'a puatsi runtu bini igi.

⁴⁰ Da garam igi impa utup utup, utup fain isang' 50 da utup fain isang' 100.

⁴¹ Yisu yu bret 5 da yafas iru'run igi da idantang' iyab gunungun, iyugin, da ibrang bret da irim da riban atsung'a gin. Da riban ifab da garam santan. Da Arangan ibrang yafas iru'run igi da itip ifab isang' garam santan ibinigi.

⁴² Da ribarangan santan igan da isuf nidzun angu.

⁴³ Da intsung' bret da yafas pupumuts da ifarang' i tsitsu' firan 12 da ifung'.

44 Da garam mpru'a ruan gada bret igi gudzunggan isang' 5,000.

Yisu Iyung Mpui Wagung'
(*Matiu 14:22-33; Yowanis 6:16-21*)

45 Ntsupa sib da sung angu da Yisu ini da riban atsung'a gin i yaba i madzung i mung'a fada marafain Betsaida. Ida Arangan runggan itangin ampi tsira' igi ifan.

46 Da gubu' tanginda ribigi fada sib da iyab mamai i udagin.

47 Nam yidziang sib da madzung igi ifawa' mpui fu' wasa'. Da Yisu runta' rumpa intap.

48 Yisu itsanga riban nanga gum tsira' i tsari'a madzung, i madzung irunt idzang i manis. Fawa'a wasa' bida 3 da 6 kilok suda uts i gubu' nanga i pisan da Arangan iyung mpui wagung' angu ifan da ribarangan da inang i yusan.

49-50 Da gubu' ribarangan tsanganda Arangan yunga mpui wagung' da ini garam ganun manga gin. Da irat da iyai' tsira' bingan.

Da bitsinta' sung angu da Arangan ini da ribarangan, “Agam wangum nababampaf! Dzi ani. Watangin ratan!”

51 Da Arangan iyab ifa madzung impru' da ribarangan da manis tsira' igi intung. Da ribarangan irunt fafun da itsau' gin,

52 i wain, ribarangan uwayantan anung' idzidziwan i nam maran mangan Yisu nangan i bret 5 ugu. Ima', wangun ibabampaf.

Yisu Itip Rib Rinin Ging'an Ampi Bingan Idaum
Iming' Genesaret
(*Matiu 14:34-36*)

⁵³ Gubu' ribarangan isa mpui fu' udzi' da ifawa' Genesaret da idzur madzung imunti igi.

⁵⁴ Da gubu' ribarangan ru'a sinung' madzung da ampan igi sung angu itsanga Yisu da isru' gin.

⁵⁵ Ibinigi da irunt ifa gamp ruga rугan ming'a intap Genesaret igi i buaring'a gan garaman rinin ging'an i fada da Yisu i gamp idzuwai ribarangan ringanta i Arangan mpada gin.

⁵⁶ Da Arangan fada anung' — atang'a gamp fain, gamp tsira' ma gamp isi' isi' — da garam yu rib rinin ging'an da irim i mumai rantsa nam in. Da igaib runggan da Yisu i rib ging'a rinin amusa Arangan ngarukui gan ringan angu. Da santan amusa Arangan ngarukui gan igi rinin idaum.

7

Anutu Nanggan Faidagin da Garam Gar Sanaban (Matiu 15:1-20)

¹ Garam Farisai da garam gudzupu' fain i nan faidagin ming'a Yerusalem badan ugu ifampai impru' da Yisu,

² da itsanga Arangan riban atsung'a gin fain gada nam da mamida atsung'a garam Yuda sanaban adzu'a bangin u.

³ (I garam Farisai da garam Yuda santan wasang' i gada nam nasang' nadzu' bangin natsung' tafan rusan sanaban pumu'a Anutu.

⁴ Gubu' ming'a mumai rantsa namin badan da nadzu' bangin mung' raiyi da namus gada nam.

Yatsung' sanab ampi bingan ming'an tafan rusan gin, bida adzu'a kap da gur da birigin*.)

⁵ Ibinigi da garam Farisai da garam gudzupu' i nan faidagin igut i Yisu, “Ibianung' da u garamam atsung'a i agu imami atsung'a agi tafang' rusang' sanaban adzu'a bingan mung' da musa gada nam? I sanab bida nigi da ribarangan bingan ibubumpua i Anutu maranggan da gubu' gada nam.”

⁶ Da Yisu ini, “Mung' ugu da profet Aisaia yakar nan nidzun rururungan iyab i agam, garam umpur nifun nida nan angu, ibiani: ‘Ampan ani itsarif Dzi i nifun wagung' angu, da wangun wasa' ruming' gunti' bingan i Dzi.

⁷ Ribarangan ipumu' Dzi uta' angu i ribarangan yutus ampan i garam gar nanggan faidagin da ini Dzi nanggung' faidagin i nan igi.’

⁸ Agam itangin Anutu nanggan faidagin rai da rugif garam gar sanaban ragun.”

⁹ Da Arangan ini da ribarangan, “Agam yatsung' sanab bini angu i tanginda Anutu nanggan faidagin rai da atsung'a rugam sanabam ming'a tafam rusam in, a?

¹⁰ I Moses ini ibiani, ‘Watsarif ramanggan da rinanggan,’ da, ‘Manga nida nan maisan yaba i

* **7:4:** *kap da gur da birigin* — Papiar ratar fain ming'a nifu nan Grik ini biani: “kap da gur da birigin da rabi' ging'a gin,” da bitsinta' papiar ratar nidzun fain ming'a nifu nan Grik anung' ini “rabi' ging'a gin” u. **7:5:** Mt 15:1-2; Lk 11:38 **7:7:** Ais 29:13; Mt 15:8-9 **7:10:** Kis 20:12; Lo 5:16; Mt 15:4; 19:19; Mk 10:19; Lk 18:20; Ef 6:2-3

ramanggan ma rinanggan, da nais arangan funub.’

¹¹ Da bitsinta' agam ini, bida garam mangan nida nan da ramanggan ma rinanggan bida ani, ‘Nam fain ruming' da dzi, i dzi rima agu sib in, da bitsinta' dzi raga nam igi sib i rima suda dangki fada da Anutu,’

¹² da garam igi wasang' i rima ramanggan ma rinanggan sib in.

¹³ I sanab bida nigi da agam isanting' garam i ringanta i Anutu nanggan rai angu da atsung'a agam rugam sanabam uda ming'a tafam rusam gin ugu. Da agam inang nam ampi bingan ibi arigi angu.”

¹⁴ Da Yisu itip inu' ampi tsira' igi iba rutin da ini, “Agam santan waringantin da wasru' gin bini.

¹⁵ Nam gadan ming'a mana' atang'a garam gar wangu pati' wasa' wasang' i nanga garam bubumpuadan u. Da bitsinta' nam ming'a garam gar wasa' gan wa'a ba inang arangan ibubumpua.”

¹⁶ †

¹⁷ Gubu' Arangan tanginda garam ampi tsira' igi rai da atang'a fada ungar, da riban atsung'a gin igut i Arangan i nan raman igi.

¹⁸ Da Yisu igut i ribarangan, “Agam itung' maram gin impru', a? Mabi agam wasru' gin i

7:10: Kis 21:17; Wkp 20:9; Mt 15:4 † **7:16:** Ming'a papiar ratar fain ming'a nifu nan Grik da nan ming'a ampap 16 ibiani: “Bida manga ringa bampun ming'an, da narim ringan i nan igi bini.” Da bitsinta' ming'a Grik papiaran ratar nidzun fain da ima'. Watsanga: Mt 11:15; 13:9,43; Mk 4:9,23; Lk 8:8; 14:35

nam gadan ming'a mana' atang'a garam gar wangu pati' wasa' anung' isang' i nanga garam bubumpuadan u, a?

¹⁹ Iru' arangan wangu pati' angu da ifan da iwa' gan arun, da anung' iru' i nugun u.” (Yisu nanggan nidan igi isanting' wasi i nam gadan santan iwa' bini i Anutu maranggan.)

²⁰ Da Arangan itip ini, “Nam ming'a garam gar wasa' gan wa' ba inang garam igi ibubumpua.

²¹ I wain, ming'a garam gar wangun wasa' angu da uwayant bida ani iwa' ba: nan maran fura uwayant maisan, nam arara'an, wapa nam, isa garam funub,

²² ntapa fufuai udzi', afida un, nanga maisan da garam, iyu'a nam, uwayant maran frukan, mara aba, idza'a i nan, tsarifa runggan angu da rasuda rib fain da uwayant brabru'an i Anutu sanaban.

²³ Nam maisan santan igi iba iming' garam gar wangun wasa' da inang garam ibubumpua i Anutu maranggan.”

Sagat Mara-utu Bits Imuaruts Nidzun (Matiu 15:21-28)

²⁴ Yisu itangin gamp igi rai da ifa ibi gamp Taya. Maran ifur i runta' mpada rugan angu; ibinigi da ifa atang' ungar mangan. Da bitsinta' imami ruan angu i kupa i rib maranggan.

²⁵ Da sagat mangan, marapayam maisan yantsanga i narunggan finam, iringantin i Yisu mpada nigi, da iba da itatapuung iru' Arangan fagan.

26 Sagat arangan sagat mara-utu, rinan yaping' iming' distrik Fonisia ming'a provins Siria. Arangan igaib runggan da Yisu i siata marapayam maisan wa'a sinung' arangan narunggan finam igi.

27 Da Yisu ini da arangan, “Anung' idaum i uda mama' narun narun nanggan gadan da tapuda fadan da iyam ruas u. Mama' narun nasuf mung' sib raiyi.”

28 Da sagat igi ini Yisu nanggan munga' ibiani, “Nifutsarif, nan nidzun igi, da bitsinta' iyam mpada tiriang warang' inang da iga mama' narun nanggan pupumuts rua'a ru'an ibinigi.”

29 Da Yisu ini da arangan, “U ni nan ngarubini. Ibinigi da watip wafan, i marapayam maisan ugu itangin u narunggam rai.”

30 Arangan ifa ungaran da itsanga narunggan ging'a rabi' da marapayam maisan itangin arangan rai sib.

Yisu Itip Garam Ringan Putidan da Nifun Barabandan Idaum

31 Da Yisu itangin gamp Taya da iyung wasa' i gamp Saidon, da ruyung ifan da ifawa' intap Dekapolis‡ da iru' mpui fu'an Galili.

32 Da wa'an nigi da garam fain iyu garam mangan ringan putidan da nifun barabinda i nida nan iba da Yisu, da igaib ruan da Arangan i rima bangin ragun i garam igi i nanga arangan wa'a bini.

‡ 7:31: *Dekapolis* — Bingan Dekapolis wainggan ibi ‘Gamp 10’ da garam Grik impa iming' gamp 10 igi. Watsanga Mk 5:20.

³³ Da Yisu iyu arangan iwa' mana' sinung' ampan santan da itanung' bangi tsitsin yatang' arangan ringa bampun iru'run. Ituping' nifu gurun iru' bangi tsitsin da irim i garam arangan manggan.

³⁴ Yisu idatang' iyab gunungun, da iyafi asap tsira' da ini, “Efata” (wainggan ibi ‘Wapu' wasi’).

³⁵ Yisu inang ibinigi sib, da sung angu garam arangan ringan ipu' da man ipuapap da ini nan rururungan.

³⁶ Da Yisu ifai nan i garam santan igi i anung' nida sising' wasi da garam fain u. Ifai nan babampaf i ribigi, da bitsinta' ribigi rung' yutus i nan igi isu maradza.

³⁷ Da ribarangan irunt fafun da itsau' gin da ini bina', “Yisu inang gum sib angu ngarubini funub. Arangan inang garam ringan putidan iringant i nan, da garam mamida i nida nan ini nan.”

8

Yisu Irim Nam Gadan da Garam 4,000 (Matiu 15:32-39)

¹ Gubu' igi mangan da garam ampi bingan itip impru' ruan da nam gadan ima' gin. Da Yisu inu' riban atsung'a gin iba rutin da ini,

² “Dzi gaib garam utup tsira' ani, i wain, irut dzi mpa gubu' iru' da bits sib da nanggan gadan mangan ruwaming' i gadan u.

³ Da bida dzi wata ribarangan tipa fada gampan ruta mangits, da maran bung' adidirunt da narua' naming' sanab, i fain iming' gamp gunti' iba.”

⁴ Da Yisu riban atsung'a gin igi ini i nifunggan munga', "Agi buyuda nam gadan ming'a anung' i sang'a garam ani gada sufan? I agi mpa nam mana' dadauntan bingan ani."

⁵ Da Arangan igut i ribarangan, "Bret wayawai ruming' da agam?"

Da ribarangan ini, "Bret 7."

⁶ Da Arangan ini da ampi tsira' igi i mpada ru'a intap. Da Arangan iyu bret 7 igi da irim dangki gin da ibrang da irim da riban atsung'a gin, da ifab isang' rib santan igi.

⁷ Da yafas narun narun iru' ruming' ibinigi. Arangan irim dangki gin da ini da riban atsung'a gin i faba mpru'a bida niggi.

⁸ Ampan santan igan da isuf, da ribarangan intsung' nam gadan pupumuts rung' ming'an da ifarang' i tsitsu' firan tsira' tsira' 7 da ifung'.

⁹ Da garam ibi 4,000 impai. Da Arangan iwat ampan santan igi ifa gamp gampan.

¹⁰ Sung angu da irut riban atsung'a gin iyab i madzung da yis mpui fu' udzi' ifa intap Dalmanuta.

*Garam Farisai Irim Udzung' da Yisu i Nanga Nam Maran Mangan
(Matu 16:1-4)*

¹¹ Da garam Farisai iwa' da yudzung' i nan da Yisu. Ini intsa'a Arangan da da igutin i santing'a ribarangan i nam maran mangan bida Arangan iba iming' Anutu gin.

¹² Da Yisu ringantagin da iyafi asap tsira' i nugun ibarabin da ini, "Ibianung' da yangin gubu' aruani igutin i tsanganda nam maran

mangan? Dzi nani nan nidzun da agam i yangin gubu' aruani anung' isang' i tsanganda nam maran mangan bida nigi u.”

¹³ Da Arangan itangin ribigi rai, da itip iyab i madzung da yis mpui fu' udzi' ifa marafain.

Farisai da Herot Yist Gan
(*Matiu 16:5-12*)

¹⁴ Da Arangan riban atsung'a gin iyu bret bitsinta' angu iming' madzung da maran isamu i uda bret fain mpru'an.

¹⁵ Da Yisu ifai nan i ribarangan, “Watsanga runggam sib ntua' i garam Farisai da Herot yist gan.”

¹⁶ Da ribarangan maran ifur da ini nan da ruan i Arangan nanggan nidan igi wainggan ibi ribarangan anung' iyu bret fain impru' u.

¹⁷ Yisu isru' i ribarangan nanggan nidan igi da ini, “Ibianung' da agam ini nan bret ma'an? Agam watsanga nam ratar ma wasru' i nan u, a? Wain ibianung' da agam wangum ibabampaf wasi?”

¹⁸ Agam maram ruming', da agam madatsanga nam? Agam ringam ruming', da agam madingant i nan? Da agam maram masamu ruam, ma?

¹⁹ Gubu' dzi branga bret 5 da riman da garam 5,000 ugu, da agam intsung' pupumuts da ifarang' i tsitsu' fir wayawai?”

Da ribarangan ini Arangan nifunggan munga' ibiani, “Tsitsu' fir 12.”

²⁰ Da Yisu itip ini, “Da gubu' dzi branga bret 7 da riman da garam 4,000 ugu, da agam intsung'

pupumuts da ifarang' i tsitsu' fir tsira' tsira' wayawai?”

Da ribarangan ini, “Tsitsu' fir tsira' tsira' 7.”

²¹ Da Arangan ini da ribarangan, “Da agam anung' iwarip idzidziwan gin, a?”

Yisu Itip Garam Maran Gampaman Iming' Betsaida

²² Gubu' ribarangan fawa'a Betsaida, da garam fain iyu garam maran gampaman mangan iba da igaib ruan da Yisu i rima bangun i arangan maran.

²³ Da Yisu igif garam igi bangun da yutsung' iwa' sinung' gamp. Arangan ituping' nifu gurun i garam igi maran nidzun da irim bangun iyab i garam igi, da igutin, “U tsanga nam fain?”

²⁴ Da garam igi ra' i maran da ini, “Dzi tsanga garam fain, da bitsinta' dzi tsangan ibi gai fain yungan.”

²⁵ Da Yisu itip irim bangun iyab i garam igi maran nidzun. Da garam igi intrung maran da itip itsangan nam, da itsangan nam santan idzidziwan.

²⁶ Da Yisu iwat arangan, “Wafa ungaram angu da anung' tipa atang'a fada gamp u.”

Petrus Ini Yisu Garam Idzuwai (Matiu 16:13-20; Lukas 9:18-21)

²⁷ Yisu irut riban atsung'a gin ifa gamp fain ming'a uts da Kaisaria Filipai. Ming'a sanab fadan da Arangan igut i ribarangan, “Ama', ampan santan ugu ini dzi mangan?”

²⁸ Da ribarangan ini i nifungan munga' ibiani, “Rib fain ini Agu Yowanis Ruruba Garam,

da fain ini Agu Eliya, da fain ini profet ruas mung' ugu mangan i Agu.”

²⁹ Arangan igut i ribarangan, “Da agam? Agam ibuni manga i dzi?”

Da Petrus ini Arangan nanggan munga' ibiani, “Agu Kristus, Garam Anutu Ragada mung' i rima i garaman sib.”

³⁰ Da Yisu ifai nan i ribarangan i anung' nida Arangan wasi da rib fain u.

Yisu Ini Nanggan Mampan da Tipa Muntida Marata' Wasi (Matiu 16:21-28; Lukas 9:22-27)

³¹ Da Arangan iragi nan da ribarangan da ini, “Garam Narunggan nabuaring' barabin ampi bingan naming' garam bangingga. Garam Israil gudzun rusan, da garam pumu'a Anutu wain gudzun rusan, da garam gudzupu' i nan faidagin ruas bung' abugin Arangan da bung' asiat Arangan rai da bung' ais funub, da gubu' suda iru' da bits da Arangan bung' atip amunti marata'.”

³² Arangan idziwar i nan santan da ribarangan, ida Petrus iyu Arangan iwa' ifa sinung' rib santan igi da impi' Arangan i anung' nida bida nig i u.

³³ Da Yisu yitam i ruan da irarab riban atsung'a gin da impi' Petrus ini bina', “Sadang, wawa' mana' i dzi! U maram anung' ifur Anutu uwayantan u; u maram ifur garam gar uwayantan angu.”

34 Da Arangan inu' ampi tsira igi impru' da riban atsung'a gin da ini, “Bida manga nida atsung'a dzi, da narim barun da wangungan da maranggan furan, da nabuaring' gai mpara i ruan gan da natsung' dzi.

35 I garam maran fura i rima runggan sib i nanggan mpada bini ming'a intap ani, da bung' arim ganunggan rai, da bitsinta' garam rima runggan rai i dzi da sising' bini gang', da bung' arim ganunggan sib.

36 I bida garam ufuma nam bunump santan intap ani, da rima ganunggan rai, da nigi naburim arangan sib nabianung'?

37 Da garam burima nanggan idzuwai da Anutu i tipa uda ganunggan sinung' nam mampan? Ima'.

38 Yangin gubu' aruani nam maisan gan iyus da isang' sagat mangan tanginda gabun rai da wa'a suda sagat sanab. Da bida mangan rinin mia'a i dzi da nanggung' ming'a ampan igi maran, da dzi rining' bung' amia' gin da gubu' dzi, Garam Narunggan, tipa bada ruta angira mararam da Ramang' nanggan puatsadan.”

9

1 Da Yisu ini da ribarangan, “Dzi ni nan nidzun da agam, agam fain muntida ani bung' atsanga Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman naba ruta nampanggan tsira' sib raiyi, ida namus mampan.”

8:34: Mt 16:24; Lk 9:23 **8:35:** Mt 10:39; 16:25; Lk 9:24; 17:33; Ywn 12:25 **8:37:** Mt 16:26; Lk 9:25 **8:38:** Mt 10:33; Lk 9:26; 12:9; Ro 1:16; 2Ti 1:8 **9:1:** Mt 16:28; Lk 9:27

*Yisu Rininggan Iwa' Maran Mangan
(Matiu 17:1-13; Lukas 9:28-36)*

² Gubu' 6 ifa sib da Yisu iyu Petrus, Dzems da Yowanis da iyab mamai gunti' mangan i runggan angu mpadan nigi. Fawa'a mamai igi sib da Arangan rinin iwa' maran mangan i ribarangan maran.

³ Arangan ngarukui gan isu maragamp funub da idzadzaniang iyus. Garam mangan wasang' i adzu'a bru' mangan fasapa sang'an u.

⁴ Da Eliya da Moses iwa' ribarangan maran da irut Yisu ini nan.

⁵ Da Petrus ini da Yisu, “Rabai,* bini angu i aga mpada ani. Aga naraf marayawa' iru' da bits: U gam mangan, da Moses gan mangan, da Eliya gan mangan.

⁶ (Arangan wasru' i nan idzuwai arangan nidan igi u, i ribarangan irat tsira'.)

⁷ Da sung angu da maraum mangan iwa' da ibuafir ribarangan, da nifun mangan iwa' iming' maraum wasa' da ini bina', “Nigi dzi Narunggang!. Dzi marang' yari i Arangan nidzun. Waringant i Arangan nanggan!”

⁸ Da ringanta i nifun igi sib da sung angu ribarangan itaning' taning' da watsanga garam mangan u; Yisu runta' angu rurut ribarangan.

⁹ Da gubu' ribarangan rung' yunga mamai ru'a badan da Yisu ifai nan babampafan da ribarangan i anung' nida nan da garam mangan i nam ribarangan tsangandan nasang' Garam

* **9:5:** *Rabai* – Nan Rabai wainggan ibi ‘Kidungwaga’. **9:7:** Mt 17:5; Lk 9:34-35; 2Pe 1:17

Narunggan natip namunti marata' naming' nam mampan gin sib raiyi.

¹⁰ Ribarangan igif nan igi iming' uwayantan da igut i ruan ibiani, “Nan Arangan nida bida ‘muntida marata' ming'a garam mampan gin’ igi wainggan ibianung’?”

¹¹ Da ribarangan igut i Arangan ini bina', “Wain idzuwai da garam gudzupu' i nan faidagin ini ibiani, ‘Eliya namung' ba’?”

¹² Da Yisu ini ribarangan nanggan munga' ibiani, “Nan igi nan nidzun, Eliya imung' ba i tipa nam santan tipa wa'a bini. Da wain ibianung' i nan kakaran ugu nida bida Garam Narunggan bung' ayu tsakia da garam bung' atsanga Arangan nabi nam uta' angu?”

¹³ Da bitsinta' dzi ni da agam, Eliya iba sib, da ribarangan inang nam santan idzuwai ming'a ribarangan wangunggan rutin, isang' nan kakara mung' i arangan.”

Yisu Isiat Marapayam Maisan Rai Sinung' Mama' Marub Mangan
(*Matiu 17:14-21; Lukas 9:37-43*)

¹⁴ Gubu' Yisu da riban iru' da bits igi yunga bawa'an da riban atsung'a gin fain, da itsanga garam gudzupu' i nan faidagin ruas ruta Arangan riban fain igi udzung'a i nan da ruan, da ampi tsira' tsuafi'a ribarangan sib.

¹⁵ Da garam santan irunt fafun da itsau' i tsanganda Yisu badan da santan irunt ifan i isa yaring i Arangan.

¹⁶ Da Yisu igut i ribarangan, “Agam irut ribaga udzung' i nan da ruam i nam idzuwai?”

17 Da garam mangan ming'a ampi tsira' igi wasa' ini, “Kidungwaga, marapayam maisan nanga rib nifun putidan iyantsang dzi narunggang' marub da dzi yu arangan iba da agu.

18 Da gubu' marapayam maisan igi yantsanga arangan, da itapu arangan iru' intap. Arangan nifu fufuat iyus da igara gris gris da rinin santan irururung. Da dzi gut i U ribam atsung'a i Agu i siata marapayam maisan igi rai da inang itsiri.”

19 Da Yisu ini nan munga' ibiani, “Agam yangin gubu' aruani, agam garam mamida i muarutsan! Dzi rut agam impai gubu' gunti' bingan, da gubu' idzuwai da agam muarutsan? Wayu mama' igi naba da dzi.”

20 Ibinigi da ribarangan iyu arangan ifan. Da marapayam maisan tsanganda Yisu, da sung angu da yuntsiang i mama' igi da ibrup iru' intap, nifu fufuat iwa' da irimping' i ruan iyung.

21 Da Yisu igut i mama' igi ramanggan, “Gubu' idzuwai da nam ani wa' da arangan isu miamun?”

Da ramanggan ini, “Gubu' arangan mama' narun angu.

22 Gubu' ampi bingan da marapayam maisan igi itapu arangan iyab dzaf da iru' mpui i isa arangan funub. Da bitsinta' bida agu sang'an, da maram wantu' agai ani da warim aga sib.”

23 Da Yisu ini, “Ibianung' da u ni, ‘Bida agu sang'an’? Anutu isang' i nanga nam santan da mangan bida muarutsan.”

24 Da sung angu da mama' igi ramanggan inu' ibiani, “Dzi muaruts, da warim dzi nanggung' mamida i muarutsa babampafan ani sib.”

25 Da Yisu tsanganda ampi tsira' runta badan, da Arangan impi' marapayam maisan igi, “Agu marapayam nanga garam nifun da ringan putidan, Dzi nani da agu, wawa' ba sinung' arangan da anung' tipa atang'a i arangan u.”

26 Da marapayam maisan iyai' tsira' da yuntsiang i mama' igi tsira' bingan da iwa' sinung' arangan. Da mama' igi iwa' ibi garam mampan, ibinigi da garam ampi bingan ini, “Arangan imamp.”

27 Da bitsinta' Yisu igif arangan bangin da ira' gin iyab da arangan imunti.

28 Da gubu' Yisu ruta riban atsung'a gin angu atang'a ungar wasa' sib, da ribarangan igut i Arangan, “Wain idzuwai da aga wasang' i daruda marapayam maisan igi rai u?”

29 Da Yisu ini ribarangan nanggan munga' ibiani, “Nan udagin angu da isang' i daruda marapayam maisan bida nigai rai.”

Yisu Itip Ini i Nanggan Mampan da Tipa Muntida Marata'
(Matiu 17:22-23; Lukas 9:43-45)

30 Ribarangan itangin gamp igi rai da iyung intap Galili ifan. Yisu ibugin i rib fain sru'a i ribarangan gan mpada gin,

31 i wain, Arangan yutus i riban atsung'a gin angu i nan fain. Da ini da ribarangan, “Bung' atangin Garam Narunggan nafa garam ipiap banganggan. Da ribarangan bung' ais Arangan

funub, da mampa sib, da gubu' iru' da bits da bung' atip namunti marata'."

³² Da bitsinta' Yisu riban atsung'a gin igi wasru' i nan Arangan nidan igi wainggan u, da irat i guta i Arangan gin.

*Manga Nida Suda Miamun
(Matiu 18:1-5; Lukas 9:46-48)*

³³ Yisu da riban atsung'a gin ibawa' gamp Kapenaum. Da gubu' atang'a ungar wasa' da Arangan igut i ribarangan, "Agam ini nan idzuwai da ruam iming' sanab iba?"

³⁴ Da bitsinta' ribarangan impa untras angu, i wain, ribarangan yudzung' i nan da ruan iming' sanab iba i mangan nigis suda tsira' yusan.

³⁵ Yisu impa iru' da inu' aposel rusan 12 igi iba da ini, "Bida mangan nida suda miamun da arangan nasu garam bampan bingan, da nasu mama' gum i santan."

³⁶ Da Arangan iyu mama' narun mangan iba imunti wasa' i ribarangan. Da yarimp mama' narun igi da ini da ribarangan,

³⁷ "Bida manga isa yaring i mama' narun mangan bida ani i dzi binganggang', da yis yaring i dzi; da manga isa yaring i dzi anung' yis yaring i dzi angu u, da bitsinta' yis yaring i Aru tanginda dzi badan ugu impru' ibinigi."

*Manga Mamida i Rima Ipiap i Agi Isu Agi Gang'
Mangan
(Lukas 9:49-50)*

9:34: Mt 18:1; Lk 9:46; 22:24 **9:35:** Mt 20:26-27; 23:11; Mk 10:43-44; Lk 22:26 **9:37:** Mt 10:40; 18:5; Lk 9:48; 10:16; Ywn 13:20

³⁸ Da Yowanis ini da Arangan, “Kidungwaga, aga tsanga garam mangan siata marapayam maisan i u binganggam. Da aga ni da arangan i tanginda rai, i wain, arangan anung' yatsung' i agi.”

³⁹ Da Yisu ini, “Anung' muntida sib i arangan u, i manga bida nanga nam maran mangan i dzi binganggang' da wasang' nida nan maisan i dzi sung angu u,

⁴⁰ i manga mamida i rima ipiap i agi isu agi gang' mangan.

⁴¹ Dzi nani nan nidzun da agam, manga rima kap mpui mangan da agam, i wain, agam iyu Kristus binganggan, da garam igi bung' ayu nam igi munga' gan.

*Watsanga Runggam Sib i Nam Nanga Garam
Rua'a i Asub
(Matiu 18:6-9; Lukas 17:1-2)*

⁴² “Da bitsinta' bida manga nanga mama' narun narun tuas aru muarutsa dzi ani manga rua'a i asub, da bung' awa' da barabin nayus barabin bida dzura i tauf tsira' i arangan wan da tapuda ru'a uruts wasa'.

⁴³⁻⁴⁴ Da bida u bangim mangan nanga agu wa'an da asub da warab utap. Anung' idaum i u bangim iru'run ruming'an da u fada dzaf gada ratar ntingan angu.† Bung' adaum nayus i u atang'a nam mpada ratar ntingan ruta bangim bits tutupan.

† **9:43-44:** Ming'a papiar ratar fain ming'a nifu nan Grik da nan bida ani iming' ampap ani: “ming'a mumai ‘turup gada ribarangan mamida i mampan, da dzaf mamida i mampan.’”
Watsanga ampap 48. **9:43-44:** Mt 5:30; 18:8

⁴⁵⁻⁴⁶ Da bida u fagam mangan nanga agu wa'an da asub da warab utap. Anung' idaum i Anutu tapuda agu ru'a dzaf gada ratar ruta fagam iru'run.‡ Bung' adaum nayus i u wa'an da nam mpada ratar ntingan ruta fagam bits tutupan.

⁴⁷ Da bida u mara nidzun mangan nanga agu wa'an da asub da warua' da watapu rai. Bida u atang'a Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman ruta mara nidzun bitsinta' angu, da nan ima'. Da bitsinta' anung' idaum i u mara nidzun iru'run ruming'an da Anutu tapuda agu ru'a dzaf gada ratar,

⁴⁸ ming'a mumai 'turup gada ribarangan mamida i mampan, da dzaf mamida i mampan.'

⁴⁹ "Anutu bung' atiri dzaf nayab i garam santan nabi garam nangan da tirida iri' i nam tsaradan santan suda dangki fadan da Arangan.

⁵⁰ Iri' igi nam ngarubini bingan. Da bitsinta' bida gami' adzu'an da giriripan gan ma'an, da wasang' tipa nanga nam manga i iri' igi i tipa giriripan u. Ima'. Agam nawa' abi iri' bini nanga nam mpadan wa'a bini da wampa wampru' ruam ruta nan nufan."

10

‡ **9:45-46:** Ming'a papiar ratar fain ming'a nifu nan Grik da nan bida ani iming' ampap ani: ming'a mumai 'turup gada ribarangan mamida i mampan, da dzaf mamida i mampan.'" Watsanga ampap 48. **9:45-46:** Mt 18:8 **9:47:** Mt 5:29; 18:9 **9:48:** 'turup gada ribarangan mamida i mampan, da dzaf mamida i mampan' — Ais 66:24 **9:50:** Mt 5:13; Lk 14:34-35

Nan Siata Finin ma Gabun Rai
(*Matiu 5:31-32; 19:1-12; Lukas 16:18*)

¹ Yisu itangin gamp Kapenaum rai da ifa intap Yudia da yis mpui Yordan udzi' da ifa marafain. Da ampi tsira' iba da Yisu ibi mung' ugu, da Arangan itip ifis i nan ibi musa nangan da gubu' santan ugu.

² Da garam Farisai fain iba da yintsa' Yisu i nan guta gin ini bina', "Bida garam manga siata fininggan rai, da bung' asang' Nan Faidagin, ma?"

³ Da Yisu ini ribarangan nanggan munga' ibiani, "Da Moses ifai nan i agam ibianung'?"

⁴ Da ribarangan ini, "Moses ini ibi garam isang' i akara papiar i safa bru' gudzun uda ruan da siata finin rai."

⁵ Da Yisu ini ribarangan nanggan munga' ibiani, "Agam wangum ibabampaf wasi, ibinigi da Moses yakar nan igi da agam.

⁶ Da bitsinta' miamun ugu, gubu' Anutu tanginda nam santan, da Arangan 'itip garam da sagat.'

⁷ 'I wain aru nigi da garam inang da itangin ramanggan da rinanggan rai da irut fininggan impai

⁸ isu nam wain bitsinta'.' Ibinigi da ribarangan ruwasu iru'run u; ima', isu nam wain bitsinta' angu.

⁹ Ibinigi da nam Anutu udzuda mpru'a da ruan sib da garam gar anung' brangan u."

10:4: Lo 24:1; DZR 3:6-8; Mt 5:31; 19:7 **10:5:** Mt 19:8 **10:6:** Mia 1:27; 5:2; Mt 19:4 **10:8:** Mia 2:24; Mt 19:5; 1Ko 6:16; Ef 5:31
10:9: Mt 19:6

¹⁰ Da gubu' ribarangan fampada ungar wasa' da Yisu riban atsung'a gin ibinigi igut i Arangan i nan igi.

¹¹ Da Yisu ini da ribarangan, “Garam mangan bida siata fininggaan rai da tipa uda sagat mangan da inang asub arara'an i fininggaan.

¹² Da bida sagat tanginda gabunggan rai da suda gabun i garam mangan da arangan inang asub arara'an i gabunggan.”

Mama' Narun Narun da Yisu
(*Matiu 19:13-15; Lukas 18:15-17*)

¹³ Da rib fain iyu mama' narun narun iba i Yisu rima bangin ragun gin, da bitsinta' Arangan riban atsung'a gin impi' ribarangan.

¹⁴ Da gubu' Yisu tsangandan, da anung' irim wangun da riban igi u, da ini, “Watangin mama' narun narun igi naba da dzi, da anung' muntida sib in u, i Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman bung' awa' da garam atsung'a sanab bida narun narun ani sanaban.

¹⁵ Dzi nani nan nidzun bingan da agam, manga mamida muarutsa Anutu i mpada tayang' arangan bida mama' narun da wasang' i mpada wasa' i Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman.”

¹⁶ Da Arangan igif mama' narun narun igi da irim bangin ragun gin da iyugin da Anutu i nanga bini i ribarangan.

Garam Nam Bunump Tsira'
(*Matiu 19:16-30; Lukas 18:18-30*)

10:12: Mt 5:32; 19:9; Lk 16:18 **10:14:** Mt 19:14; Lk 18:16

10:15: Mt 18:3; Lk 18:17; Ywn 3:3,5,7; 1Pe 1:3,23

17 Da Yisú tipa uri'a i yunga fadan da garam mangan irunt iba idza' fagan iru' Arangan maran da ini, “Kidungwaga tsira' bini, dzi bunanga bida anung' i wa'an da nam mpada ratar ntingan?”

18 Da Yisú ini da arangan ibiani, “Ibianung' da u faring' dzi bini? Garam manga anung' bini u, ima', Anutu runta' angu.”

19 U sru' i nan faidagin sib ibiani: ‘U mais garam funub ma'. U ma-arara' ma'. U mawap nam ma'. U madzur garam ma'. U maiyu' garam i uda i nanggan ma'. Watsarif ramanggan da rinanggan.’”

20 Da garam arangan ini, “Kidungwaga, dzi yatsung' sanab igi santan da dzi mama' isi' angu.”

21 Da Yisú intrung maran i arangan da maran yari gin da ini, “Nam bitsinta' angu da agu anung' inang u. Wafan da wasub moni i nam bunumpam santan da warim moni da garam sauda runggan da u bung' awa' da nam bini naming' Gunungun. Da waba atsung' i dzi.”

22 Gubu' garam igi ringanta i nan igi da iyafi asap uput, da ifa gan arun ruta wangun barabindan angu i arangan garam nam bunump tsira' bingan.

23 Yisú irarab ifa iba da ini da riban atsung'a gin ibiani, “Rib nam bunump tsira' bung'

10:17: Mt 19:16; Lk 10:25; 18:18 **10:18:** Mt 19:17; Lk 18:19

10:19: Kis 20:12-16; Lo 5:16-20; Mt 5:21,27; 15:4; 19:18-19; Mk 7:10; Lk 18:20; Ro 13:9; Ef 6:2-3; Dzm 2:11

abarabin i atang'a Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman.”

²⁴ Da Arangan riban atsung'a gin irunt fafun i Arangan nanggan nidan igi. Da bitsinta' Yisu itip ini, “Narung' ruas, barabin tsira' bingan i atang'a Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman!

²⁵ Garam nam bunump nanggan atang'a Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman barabin gan iyus kamir barabin gan atang'a i nil marabampun.”

²⁶ Da riban irunt fafun tsira' da ini da ruan, “Bidanigi da mangan igi isang' i wa'an da nam mpada ratar ntingan?”

²⁷ Yisu irarab ribarangan da ini, “Garam gar wasang' i nangan u, da bitsinta' nam igi wabarabin da Anutu u, i Anutu isang' i nanga nam santan.”

²⁸ Da Petrus ini da Arangan, “Waringantin, aga tangin nanggan' santan rai da yatsung' Agu.”

²⁹ Da Yisu ini, “Dzi ni nan nidzun bingan da agam, rib aru tanginda ungaran ma rain rusan ma nafun rusan ma rinanggan ma ramanggan ma narun rusan ma intapan rai i pumu'a dzi da sising' bini gang',

³⁰ da ribarangan bung' awa' da nam igi munga' gan nayus nasang' 100 da gubu' aru rumpada intap ani, bida ungar, rain ruas, nafun ruas, rinan ruas, narun ruas, da intapan, nampru' da ipiap rib riman. Da wa'a gubu'

bampan aga, da ribarangan bung' awa' da nam mpada ratar ntingan.

³¹ Da bitsinta' rib ampi bingan suda miamun bung' asu bampan, da rib bampan bung' asu miamun.”

*Yisu Itip Iragi Nanggan Mampan Wasi
(Matiu 20:17-19; Lukas 18:31-34)*

³² Ribarangan iyung iyab sanab fada Yerusalem da Yisu imung' i riban atsung'a gin, da ribarangan irunt fafun tsira', da rib fain atsung'a ribarangan irat. Da Yisu itip iyu riban 12 igi ifa sanab ringan da iragi nan da ribarangan i nam idzuwai bung' awa' da Arangan,

³³ ini biani, “Waringantin! Agi yung iyab Yerusalem, da garam bung' atangin Garam Narungan nafan da garam pumu'a Anutu wain gudzun rusan da garam gudzupu' i nan faidagin ruas, da ribarangan bung' adzur nan i isa Arangan funub. Da bung' arim Arangan nafan da garam mara-utu ming'a mana' i utup Yuda banginggan.

³⁴ Da bung' arim umpur i Arangan da natuping' nifu gurun gin da naripi Arangan da nais Arangan funub. Da gubu' iru' da bits ntsupa sib da Arangan bung' atip namunti marata'.”

*Dzems da Yowanis Nanggan Yai'a Ruan da Yisu
(Matiu 20:20-28)*

³⁵ Da Sebedi narun rusan iru'run, Dzems da Yowanis, iba da Yisu da ini bina', “Kidungwaga,

aga ni U nanga nam idzuwai aga guta Agu gin i agai.”

³⁶ Da Arangan ini da ribarangan, “Agam ini dzi nanga nam idzuwai i agam?”

³⁷ Da ribarangan ini, “Warim aga mangan nampa U bangi bini gam da mangan nampa U bangi yas gam naming' U nanggam dzidziwandan wasa' da gubu' Agu uda bingan tsira'.”

³⁸ Da Yisu ini, “Agam anung' isru' i nam idzuwai agam guta gin. Agam isang' i numa i kap fung'a i nam tsakia sang'a dzi numan, ma yi'a i mpui ruruban i nam tsakia sang'a dzi yi'a gin?”

³⁹ Da ribarangan ini rutin, “Aga sang'.”

Da Yisu ini da ribarangan, “Agam bung' anum i kap dzi numan da nayi' i mpui ruruban dzi yi'a gin.

⁴⁰ Da bitsinta' mpada dzi bangi bini ma bangi yas, da dzi runggang' anung' isang' i nidan u. Mumai igi isu rib aru Ramang' Anutu tagada sib ugu gan.”

⁴¹ Da gubu' riban 10 fain igi ringanta i nan Dzems da Yowanis nidan igi da anung' irim wangun da iru' igi u.

⁴² Da Yisu inu' ribarangan santan impru' da ini, “Agam itsangan, garam mara-utu gudzun rusan inang gum babampaf i suda wain i ampangan, da gan garaman nifutsarif ini nan babampaf i ampangan santan atsung'a ribarangan nanggan.

⁴³ Da bitsinta' agam anung' atsung'a i sanab bida nigi u. Bida agamam mangan nida suda

tsira' i agam, da nasu agam mama' gam pumu'an.

⁴⁴ Da agamam mangan nida suda miamun i agam, da nasu agam santan mama' gumam uta'.

⁴⁵ I wain, Garam Narunggan ibinigi anung' iba i garam pumu'a Arangan u; iba i suda garam pumu'an da rima runggan rai suda nam ntsuman i tipa uda ampi bingan.

Garam Maran Gampaman Ming'a Gamp Dzeriko Maran Ita'
(*Matiu 20:29-34; Lukas 18:35-43*)

⁴⁶ Da ribarangan ibawa' gamp Dzeriko. Da gubu' Yisu da riban atsung'a gin da ampi tsira' tanginda Dzeriko rai, da garam maran gampaman mangan binganggan Bartimius, Timius narunggan,* impa sanab ringan da iyai' ruan da garam i nam.

⁴⁷ Da arangan ringanta gin bida Yisu garam Nasaret badan da arangan inu' ibiani, "Yisu, Tafit Narunggan, wagaib dzi ani!"

⁴⁸ Garam ampi bingan impi' arangan da ini rutin i mpada frap nufan, da bitsinta' arangan rung' iyai' nifun tsira' bingan, "Tafit Narunggan, wagaib dzi ani!"

⁴⁹ Da Yisu ifa munti da ini, "Wani da arangan naba."

Da ribarangan ini da arangan, "Wangum nababampaf da wauri!! I Arangan inu' agu."

10:44: Mt 20:26-27; Mk 9:35; Lk 22:26 * **10:46:** *Bartimius, Timius narunggan* — Bingan Bartimius wainggan ibi 'Timius narunggan marub'. **10:47:** Mt 9:27; 20:29-30; Lk 18:35-38

⁵⁰ Arangan ipruts iyab da itapu ngarukui gan gunti' atsufa i mana' rai da iba da Yisu.

⁵¹ Da Yisu igut i arangan, “U ni dzi nanga nam idzuwai i agu?”

Da garam maran gampaman ini, “Rabai,[†] dzi ni tsanganda nam.”

⁵² Da Yisu ini, “Wafan, u nanggam muarutsan inang u maranggam idaum.” Sung angu da arangan maran intap ruan da itsanga nam ratar, da yatsung' Yisu iming' sanab ifan.

11

*Yisu Yatang' Gamp Tsira' Yerusalem Ibi King
(Matiu 21:1-11; Lukas 19:28-40; Yowanis 12:12-19)*

¹ Gubu' ribarangan yunga bawa'a uts da Yerusalem, da ibawa' Betfage da Betani ming'a Mamai Oliv, da Yisu itangin garaman atsung'a gin iru'run imung'

² da ini rutin, “Agam wamung' afa gamp isi' aga. Da gubu' agam atang'a fadan, da agam bung' atsanga dongki naru fa' mangan garam mamida i mpada gin mung' da idzur i nigi. Wakira' bru' gin da wauntapin waba ani.

³ Da bida manga guta i agam, ‘Wain idzuwai da agam inang igi?’ da wani rutin, ‘Nifutsarif ini nanga gum in da bung' atip natangin naba sung angu.’ ”

⁴ Rib iru' igi ifan da iwa' da dongki naru fa' muntida sanab, rib fain idzur ifan da ungar mangan muantsi gan. Da ribarangan ikira'.

[†] **10:51:** *Rabai* — Nan Rabai wainggan ibi ‘Kidungwaga’.

⁵ Da garam fain muntidan nigi igutin, “Agam ikira' dongki narun igi i mantuda gin?”

⁶ Da rib iru' igi ini nan munga' ibi Yisu nidan da ribarangan ugu, da ribigi itus maran angu i ribarangan da iyu ifan.

⁷ Da ribarangan untapa i dongki narun igi bawa'an da Yisu da yafus gan ngarukui gan gunti' ming'a mana' ntua' iyabin da Arangan impa gin.

⁸ Garam ampi bingan yafus ngarukui gan iru' sanab imung', da fain yafus sai da gai yafan raba ming'a gum wasa'.

⁹ Da garam santan yunga mung'an i Yisu da yunga atsung'an inu' da ini,

“Hosiana!* Watsarif Anutu!

Nifutsarif Yawe ifinti Arangan aru bada i
Arangan binganggan!

¹⁰ Anutu ifinti Tafit Narunggan bada bida King i
mpada tayang' gan garaman!

Hosiana! Nan tsarifan nafan da Anutu mpada
wagung'!”

¹¹ Da Yisu yatang' Yerusalem da ifa Ungar Mararam. Da Arangan iyung da itsanga nam santan, da bitsinta' nam inuf sib da itip irut riban 12 iwa' ifa Betani.

Yisu Ipupuarap da Gai Fik (Matu 21:18-22)

* **11:9:** *Hosiana!* — Nan ‘Hosiana!’ ming'a nifu nan Hibru wainggan ibi ‘Warim aga sib!’, da bitsinta' ming'a Yisu gubu' gan mpadan, da ifaring' ibi ‘nan tsarifan nafan da Anutu’. **11:9:** Mnt 118:26; Mt 21:9; 23:39; Lk 13:35; 19:38; Ywn 12:13

¹² Da gubu' pisan fada mai' da ribarangan tanginda Betani rai, da Yisu mangits irut.

¹³ Da itsangan gai fik mangan yafan yusan muntida rugunti', da Arangan ifa i tsanganda gai igi ikap nidzun, ma ima'. Da fawa'an da gai igi, da itsangan yafan runggan angu da isau nidzun, i wain, anung' iwa' i gubu' gan kapa nidzun u.

¹⁴ Da Yisu ini da gai igi, “Garam mangan anung' tipa gada nidzun mangan ming'a agu gin ntingan u.” Da riban atsung'a gin iringant i Arangan nanggan nidan igi.

Yisu Idaru Garam Rantsa Nam Ming'a Ungar Mararam Rai
(*Matiu 21:12-16; Lukas 19:45-48*)

¹⁵ Fawa'a Yerusalem, da Yisu yatang' Ungar Mararam ntiang' gan wasa' da idaru garam suba nam da rantsa nam. Arangan yitam i garam suba moni tiriang gan da yitam i bintip garam mpada gin i rantsa ngasabusir in.

¹⁶ Da Arangan ipa' garam i anung' buaring'a nam fada badan ming'a Ungar Mararam ntiang' gan wasa' igi u.

¹⁷ Da Arangan ifis i nan da ribarangan da ini, “Nan ming'a Anutu nanggan akaran ratar ibiani, ‘Bung' afaring' Dzi ungarang' nabi garam intap santan ungaran udagin.’ Da bitsinta' agam inang ungar ani ibi garam wapa nam mumai gan kupa gin!”

¹⁸ Da garam pumu'a Anutu wain gudzun rusan da garam gudzupu' i nan faidagin ruas ringanta gin da isau sanab i isa Arangan funub.

I ribarangan irat i Arangan, i wain, itsangan ampan santan irunt fafun da itsau' i Arangan nanggan fisagin.

¹⁹ Da nam nanga idziangan da ribarangan itangin gamp tsira' rai da iwa' ifan.

Yisu Iragi Gai Fik Wainggan Maring'an
(*Matiu 21:19-22*)

²⁰ Da ribarangan tipa yungan fadan da tata' da itsanga gai fik igi imaring' iming' igat da iyab ifa sang' buntun.

²¹ Da Petrus maran itip ifur da ini, “Rabai,† watsangan! Gai fik u pupuarapa rutin ugu imaring' sib wa.”

²² Da Yisu ini da ribarangan, “Wamuaruts Anutu nidzun.

²³ Dzi nani nan nidzun da agam, bida manga nidan da mamai ani, ‘Wara' i ruam da watapu runggam waru' uruts aga,’ da bida arangan muarutsa bida nan arangan nidan igi bung' awa' nasu nidzun da wangun mamida i suda iru'run, da Anutu bung' anang nasu nidzun da arangan.

²⁴ Ibinigi da dzi nani da agam, nam santan agam guta i Anutu gin, da wamuaruts nidzun nabi agam iyu sib, da Anutu bung' anang nasu nidzun da agam.

²⁵ Da bida agam muntida i udagin, da bida agam gifa garam mangan ragun i wangum, da wasiat rai mung', ida agam Ramanggam mpada gunungun bung' asiat agam nanggam maisan rai nabinigi.

† **11:21:** *Rabai* — Nan Rabai wainggan ibi ‘Kidungwaga’. **11:23:** Mt 17:20; Lk 17:6 **11:25:** Mt 6:14

26 ‡

*Garam Yuda Igut i Yisu i Wainggan
(Matiu 21:23-27; Lukas 20:1-8)*

²⁷ Ribarangan batipa wa'a Yerusalem, da gubu' Yisu ruyunga Ungar Mararam ntiang' gan wasa' igi, da garam pumu'a Anutu wain gudzun rusan, da garam gudzupu' i nan faidagin ruas, da garam gudzun ruas ming'a wasa' i ampan iba da Arangan.

²⁸ Da igutin, “U nang nam santan igi i manga binganggan da nampanggan? Da manga taga ruan da agu i nanga nam bida nigi?”

²⁹ Da Yisu ini ribarangan nanggan munga' ibiani, “Dzi bung' agut i agam i nan guta gin mangan. Da bida agam nida nan munga' da dzi, da dzi bung' ani da agam i dzi nang nam santan igi i manga binganggan da nampanggan.

³⁰ Agam wani da dzi! Nampang' Yowanis ruruba garam in iba iming' gunungun ma iba iming' garam gar in?”

³¹ Da ribarangan ini nan da ruan ibiani, “Bida agi nida bida ani, ‘Iba iming' gunungun,’ da arangan bung' ani, ‘Ibianung' da agam imami muarutsa arangan?”

³² Da bitsinta', bida agi nida bida ani, ‘Iba iming' garam gar in,’ da anung' isang'.” (I

‡ **11:26:** Ming'a papiar Grik ratar fain da yakar nan ming'a ampap 26 ibiani: “Da bitsinta', bida agam mamida i siata rai, da agam Ramanggam mpada gunungun wasang' i siata agam nanggam maisan rai bida nigi u.” Da bitsinta', ming'a papiar Grik ratar nidzun fain da nan igi anung' iming' gin. Watsanga Mt 6:15

ribarangan irat i ampan, i wain, rib santan imuaruts ibi Yowanis igi profet mangan.)

³³ Da ribarangan ini Yisu nanggan munga' ibiani, "Aga anung' isru' gin u."

Da Yisu ini da ribarangan ibiani, "Dzi binigi, dzi wasang' i nidan da agam i dzi nang nam santan igi i manga binganggan da nampanggan."

12

Nan Raman i Garam Mpada Tayang' Gum Wain (Matiu 21:33-46; Lukas 20:9-19)

¹ Da Yisu ini nan da ribarangan i nan raman ini bina', "Garam mangan iraf gum wain mangan, intang ntiang' itsuafi' sib, da iraf ntsuf mangan da itiri tauf in i tipa wain gurun gin. Da iraf ungar gunti' mangan i garam mpada gin da mpru'a i gum igi. Da irim gum igi ifa rib faing' binganggan i nanga gum yaba gin. Da itip nan i ribarangan uda nam igi nidzungen marafaing' da rima faing' da arangan. Ida arangan ifa sanab bingibing mangan.

² Da gubu' nam gum nidzun ati'an, da arangan itangin mama' guman mangan ifan da garam mpada tayang' gum igi i uda wain nidzun igi aranga gan fain ming'a gum wain igi.

³ Da bitsinta' ribarangan impung da yis arangan da iwat rai ifa bangi sasa'.

⁴ Ida arangan itip itangin mama' guman mangan ifan da ribarangan. Tuasarangan yis arangan gudzun da inang maisan i arangan.

⁵ Arangan itip iwat mangan, da ribarangan yis funub. Da arangan rung' iwat fain, da ribarangan irim tsakia da fain da yis fain funub.

⁶ “Da garam bitsinta' rumpada i arangan tanginda fadan igi, arangan narunggan bitsinta' maran arida gin. Arangan itangin narunggan igi ifan iming' bampa sib i garam santan, da ini, ‘Ribaga bung' atsarif dzi narunggang!’

⁷ “Da bitsinta' ribarangan ini da ruan, ‘Garam igi bung' asu wain i ramanggan nam bunumpan santan. Agi nais arangan funub da gum wain ani bung' asu agi gang!’

⁸ Ibinigi da ribarangan impung arangan da yis funub, da itapu arangan iwa' mana' i gum wain igi.

⁹ “Da gum wain igi rinunggan bunanga bida anung'? Arangan bung' aba da nais rib mpada tayang' gum wain igi funub da natangin gum igi nafan da garam fain.

¹⁰ Mabi agam anung' ifaris nan akaran nida bida ani:

‘Tauf aru garam tipa ungar tapuda rai ugu
isu tauf bini iyus tauf santan i antung'a
ungar yaba gin.

¹¹ Nifutsarif Yawe runggan inang nam igi iwa',
da iwa' ngarubini angu i aga maranggang'
da aga runt fafun gin.’”

¹² Da garam pumu'a Anutu wain gudzun rusan, da garam gudzupu' i nan faidagin ruas, da garam gudzun ruas ming'a wasa' i ampan igi

isru' gin ibi Yisu ini nan raman igi iyab i ribarangan. Da isau sanab i mpunga Arangan, da bitsinta' irat i ampi tsira' igi, ibinigi da ribarangan itiri Arangan rai da ifa gan arun.

*Rima Takis Fadan da King Tsira' Kaisar
(Matiu 22:15-22; Lukas 20:20-26)*

¹³ Raiyi da ribarangan itangin garam Farisai fain da garam fain muntida barun i Herot Antipas ifan da Yisu i iyu'a Arangan i nida nan asub da mpunga Arangan.

¹⁴ Tuasarangan ibawa' da Arangan da ini, “Kidungwaga tsira', aga sru' gin i agu garam nida nan nidzun. Agu anung' irat i garam mangan u. U ni nan rururungan da garam santan, garam ruta bingan tsira' da garam uta' impru' ibinigi. Da u ni nan nidzun angu da santan i santing'a Anutu sanaban. Garam Yuda nanggan faidagin ini wai, isang' agi rima takis fadan da Kaisar, ma ima'? Agi riman ma agi anung' riman?”

¹⁵ Da bitsinta' Yisu isru' i ribarangan uwayantan iyu'a Arangan igi da ini da ribarangan, “Wain idzuwai da agam yintsa' dzi? Warim moni mangan naba da dzi natsangan.”

¹⁶ Da ribarangan iyu moni mangan iba rim rutin, da Arangan igut i ribarangan, “Manga maraganunggan da binganggan iming' i moni ani?”

Da ribarangan ini, “Kaisar.”

¹⁷ Da Yisu ini da ribarangan, “Ibinigi da warim Kaisar nanggan nafan da Kaisar da Anutu nanggan nafan da Anutu.”

Da ribarangan irunt fafun i Arangan.

Nan Garam Mampan Tipa Muntida Marata' da Uda Ruan
(*Matiu 22:23-33; Lukas 20:27-38*)

¹⁸ Da garam Sadusi, rib nida garam mampan mamida tipa muntida marata' ugu, fain iba da Yisu da igutin ibiani,

¹⁹ “Kidungwaga tsira', Moses yakar nan faidagin ibiani da agi: bida garam manga mampan da fininggaan rumpadan ruta narun ruas ma'an, da garam igi rainggaan natip nau sangat yaruf igi da narim narun rutin i faring'a rainggaan yaba gin.*

²⁰ Garam mangan irim narun rusan marub 7. Da narun miamun iyu finin da anung' irim narun, da imamp.

²¹ Da narun ampada garam miamun itip iyu sangat yaruf da bitsinta' imamp da warim narun u. Da rubinigi i garam atsung'a garam iru' igi.

²² Isang' ruan angu, da garam 7 igi mangan warim narun mangan da sangat yaruf igi u. Santan imamp sib da sangat igi imamp bampam.

²³ Ibinigi da wa'a gubu' garam mampan tipa muntida marata', da sangat igi bung' asu mangan

12:19: Lo 25:5; Mt 22:24; Lk 20:28 * **12:19:** *garam igi rainggaan nau sangat yaruf igi da narim narun rutin i faring'a rainggaan yaba gin* — Garam Israil sanaban ratar ibiani, bida garam mangan uda finin da mampan ruta narun ma'an, da garam mampan igi rainggaan nau sangat yaruf igi nasu i fininggaan. Da mama' narun marub miamun wa'an da nafaring' rainggaan mampan ugu binganggan nayab in. Da narun ruas bampam bampam nasu i narunggan rururungan. Watsanga nan ming'a Lo 25:5-10.

igi fininggan? I garam 7 bingan iyu arangan isu i fininggan sib.”

²⁴ Da Yisu ini ribarangan nanggan munga' ibiani, “Agam ini nan asub i agam imami sru'a i Anutu nanggan kakaran da Anutu nampanggan.

²⁵ Gubu' garam mampan tipa muntida marata' da ribarangan wasang' i uda finin ma suda gabun u. Da bitsinta' ribarangan bung' awa' nabi angira gunungun.

²⁶ Da aruani da dzi bung' adziwar i nan mampan da tipa muntida marata'. Agam ifaris nan Moses akara yaba i dzaf gada gai maragagab ugu, ma? Ming'a nan igi da Anutu ini nan da arangan ibiani, ‘Dzi Abraham Anutu gan da Isak Anutu gan da Yakop Anutu gan.’

²⁷ Da Anutu anung' isu garam mampan Anutu gan u; Arangan isu garam maran ta'an Anutu gan. Ibinigi da ribarangan rung' impai† agam ini nan asub tsira' bingan!”

Anutu Nanggan Faidagin Suda Miamun (Matiu 22:34-40; Lukas 10:25-28)

²⁸ Da garam gudzupu' i nan faidagin mangan iba da iringant i ribigi udzung'a i nan da ruan da Yisu nida ribarangan nanggan munga' bini angu, da arangan igut i Yisu, “Nan faidagin idzuwai igi iyus nan faidagin santan da isu nan faidagin miamun?”

12:26: Kis 3:6,15; Mt 22:32; Lk 20:37; Ap 3:13; 7:32 † **12:27:** ribarangan rung' impai — Ribarangan imamp sib, da bitsinta' ganungan rung' impai, da ribarangan bung' atip amunti marata' da gubu' buntun aga.

29 Da Yisu ini, “Nan faidagin miamun da tsira' ani: ‘Ampan Israil, waringantin bini! Nifutsarif Yawe‡ agi Anutu gang', Nifutsarif Yawe runta' angu impai.

30 Maram wari i Nifutsarif Yawe u Anutu gam ruta wangunggam santan da ganunggam santan da uwayantam santan da riniurun gam santan.’

31 Da nan mangan ampadan nigini ibiani, ‘Maram wari i u rinum rusam nabi u maram arida i runggam.’ Da nan faidagin mangan anung' iyus nan faidagin iru' igi u.”

32 Da arangan ini da Yisu, “Kidungwaga tsira', nan bini. U ni nan nidzun bingan i Anutu runta' angu impai da mangan wampai impru' da Arangan u.

33 Maran arida i Arangan da wangunggam santan da uwayantam santan, da riniurun gam santan, da maran arida i u rinum rusam bida u maram arida i runggam iyus apu taida i dzaf da nam tsaradan santan suda dangki da Anutu.”

34 Gubu' Yisu ringanta i arangan nida nan da uwayant bini, da ini da arangan, “U anung' impa

‡ **12:29:** *Nifutsarif Yawe* — Nan aga itama gin i ‘Nifutsarif Yawe’ da Moses ruas yakar ibi YHWH (Yahweh) ming'a nifu nan Hibu. Da nigini Anutu bingangan, wainggan ibi ‘Dzi mpa ibi arigi angu.’ Da bitsinta', garam Yuda anung' ini Anutu bingangan igi wasi u, da ini “Adonai” gin, wainggan ibi ‘Nifutsarif’. Ming'a Nan Udzudan Fa' (Nupela Testamen), da ribarangan anung' yakar bingan igi. Ima'. Yakar nan Grik mangan, wainggan ibi ‘Nifutsarif’, iyu i mumai gan. Aruani da aga yakar ‘Nifutsarif Yawe’ i dzuwara i nan ani da santing'a nan ming'a Nan Udzudan Ratar. **12:30:** Lo 6:4-5; Mt 22:37; Lk 10:27 **12:31:** Wkp 19:18; Mt 5:43; 19:19; 22:39; Lk 10:27; Ro 13:9; Ga 5:14; Dzm 2:8

gunti' i Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman u.” Da gubu' arigi fadan da garam santan irat i tipa guta i Yisu i nan fain.

Manga Narunggan Kristus?

(Matiu 22:41-46; Lukas 20:41-44)

³⁵ Da Yisu rung' fisa i nan ming'a Ungar Mararam ntiang' gan wasa' da ini ibiani, “Ibianung' da garam gudzupu' i nan faidagin ini Kristus igi Tafit narunggan?”

³⁶ Tafit runggan, wasa' i Marapayam Mararam riniurunggan, ini ibiani,

‘Nifutsarif Yawe ini da dzi Nifutsarifang' ibiani,

“Wampa dzi banging' bini

nasang' dzi rasuda u garam ipiapam

da tanginda ribarangan ru'a u faganggam

warang'.” ’

³⁷ Tafit runggan ifaring' Arangan ‘Nifutsarif’. Da ibianung' da isu Tafit narunggan?”

Da ampan tsira' iringant i Arangan nanggan igi da nugun itsia'.

Watsanga Runggam Sib i Garam Gudzupu' i Nan Faidagin

(Matiu 23:1-7; Lukas 20:45-47)

³⁸ Yisu rung' fisa i nan, da ini, “Watsanga runggam sib i garam gudzupu' i nan faidagin. Ribarangan maran yari i atsufa ngarukui faga gunti' angu da yunga ampan maran ming'a mumai rantsa nam in i garam tsarifan da rima bingan tsira' rutin.

³⁹ Da maran yari i uda mumai miamun angu ming'a ungar mpru'a ruan gin da ming'a nam gadan tsira'.

⁴⁰ Da ribarangan yiyu' sagat yaruf i wapa i ungaran da nam bunumpantan. Da isu umpur i udagin faga gunti' bingan. Garam bida nigibung' ayu nam tsakia tsira' nayus da gubu' Anutu raruda garam.

Sagat Yaruf Dangki Gan Riman (Lukas 21:1-4)

⁴¹ Yisu impa marafain i bugis rima dangki gin da irarab ampan santan igi gan farima dangki gin. Garam ruta nam bunump tsira' ampi bingan irim dangki gan tsira'.

⁴² Da sagat yaruf sauda rungangan mangan iba da irim moni isi' iru'run ibi toea iru' angu. §

⁴³ Da Yisu inu' riban atsung'a gin iba da Arangan da ini, “Dzi nani nan nidzun da agam, sagat yaruf aru sauda rungangan ani arangan irim dangki iyus rib santan dangki gan riman.

⁴⁴ Garam santan igi irim dangki gan iming' nam bunumpantan tsira' igi marafain angu isang' maranggan furan. Da bitsinta' sagat sauda rungangan ani irim nam bunumpantan santan aru rima arangan sib in.”

12:39: Mt 23:6-7; Lk 11:43; 20:46 § **12:42:** *moni isi' iru'run ibi toea iru' angu* — Ming'a Israil da gubu' arigi da moni isi' mangan bingangan 'lepton' iming', da garam nam ntsuman gan uda i gum nangan da gubu' bitsinta' isang' ibi lepton 128. Da sagat yaruf sauda rungangan igi irim lepton iru'run angu.

13

Nam Santing'a Gubu' Buntun (Matiu 24:1-14; Lukas 21:5-19)

¹ Da gubu' Yisu tanginda Ungar Mararam ntiang' gan rai da wa'an, da garaman atsung'a gin mangan ini da Arangan, “Kidungwaga tsira', watsanga tauf tsira' tsira' rima ungar aga gin da ungar bini bini aga!”

² Da Yisu ini nan munga' ibiani, “U tsanga ungar tsira' tsira' igi? Garam ipiap wasang' i gantsida tauf mangan ruming'a ragun i mangan u. Bung' agru' tauf santan igi da natataratin.”

³ Da Yisu fa mpada mamai Oliv marafain gan raraba Ungar Mararam fadan, da Petrus, Dzems, Yowanis da Andru angu irut Arangan impai da igutin ini bina',

⁴ “Wani da agai, nam igi bung' awa' da gubu' idzuwai? Da nam idzuwai bung' awa' nasu miamun i santing'a bida nan U nidan igi isu uts i suda nidzun?”

⁵ Da Yisu ini da ribarangan ibiani, “Watsanga sib i mangan anung' iyu'a agam u.

⁶ Garam ampi bingan bung' aba i dzi binganggang' da nafaring' runggan nabi, 'Dzi Kristus, Garam Anutu Ragadan ugu ani,' da bung' aiyu' rib ampi bingan.

⁷ Da gubu' agam ringanta i sising' i nam isa ruan wa'an ma nan manis angu i nam isa ruan nanga i wa'a intap fain aga, da anung' runta fafun gin da ratan u. Nam santan igi nawa', da bitsinta' anung' gubu' buntun arigi u; bung' amus badan.

⁸ Utup intap mangan bung' auri' da nais utup intap mangan, da king mangan garaman bung' auri' da nais king mangan garaman. Tufuring' bung' awa' naming' gamp fain da nam mangits nabinigi. Da nam santan igi bung' awa' nabi tsakia miamun sagat udan da gubu' nanga i aping'an.

⁹ “Watsanga runggam sib i rib fain bung' ampung agam nafan da garam Yuda utupan nan tipan mpada ming'a gamp gamp da naripi agam naming' ungar mpru'a ruan gin ming'a gamp gamp igi. Da agam bung' amunti kiap tsira' da king ruas maranggan i nida dzi wasi, i wain, agam yatsung' dzi.

¹⁰ Da dzi ribang' atsung'a i dzi nafis i sising' bini da garam utup intap da intap sib angu mung' raiyi.

¹¹ Da gubu' mpunga agam da uda agam fada i rarudan, da anung' ratan da maram fura nan yusan mung' i nan idzuwai agam bung' ani. Wani nan idzuwai wa'a agam nifunggam da gubu' arigi, i anung' agam runggam bung' ani nan igi u; ima', Marapayam Mararam bung' ani.

¹² “Da gubu' arigi da rain bung' arim rain nafa garam ipiap banginggan i isa funub, da raman bung' anang nabinigi i narun. Da narun ruas wasang' i atang'a warang' i raman da rinan u; ima', bung' asu ufuai rutin da nani da garam i isa funub.

¹³ Garam santan bung' abugin agam, i wain, agam iyu dzi bingangang'. Da bitsinta' rib

muntida babampaf nidzun i nam muarutsan sang'a i gubu' buntun gan, da Anutu bung' arim sib, da bung' awa' da nam mpada ratar ntingan.

Barabin Tsira' Bung' Awa'
(*Matiu 24:15-28; Lukas 21:20-24*)

¹⁴ Da Yisu ini, “ ‘Nam maisan aru nanga Ungar Mararam bubumpuadan da garam tirida rai ugu' bung' amunti mumai aru nan faidagin pa'a arangan gin ugu. (Da garam farisa nan ani nadzidziwan gin.) Gubu' agam tsangandan, da rib aru mpada Yudia narunt sib nayab mamai.

¹⁵ Da garam mpada ungar gudzun wagung'^{*} anung' tipa atang'a gan ungaran i ntsung'a nam bunumpan u.

¹⁶ Da manga mpada gum wasa' anung' tipa fadan i uda gan ngarukui gan gunti' u.

¹⁷ Da gubu' arigi da sangat wangundan da sangat rima sisun da narun natsau' i ruan!

¹⁸ Waugin i nam bida nigi anung' wa'an da gubu' rangarang tsira' u.

¹⁹ I wa'a gubu' aru nigi da barabin tsira' bung' awa' nayus barabin santan wa'a ming'a gubu' Anutu tanginda nam santan ugu da bawa'an da aruani, da wasang' i tipa wa'an da bampam aga u.

²⁰ Da bida Anutu damami safa gubu' igi, da garam gar santan madarim runggan rai. Da

13:13: Mt 10:21-22; 24:9,13; Lk 21:16-17 **13:14:** Dan 9:27; 11:31; 12:11; Mt 24:15 ^{*} **13:15:** *garam mpada ungar gudzun wagung'* — Garam Israil ungar gudzunggan itangaf ruan angu da itip mumai mpada gin iming' ungar gudzun wagung'. Da garam inang da iyab impru' maran gin da nam nufan.

bitsinta' iru' i gan garaman runggan piriang'an da Arangan isaf gubu' igi.

²¹ “Wa'a gubu' arigi da bida garam fain nidan da agam bida ani, ‘Watsangan, Kristus, Garam Anutu Ragadan ugu ani!’ ma ‘Watsangan, arangan naga!’ da agam anung' muarutsan u.

²² Kristus umpur da profet umpur bung' awa' da nanang nam maran mangan santing'a nampang i iyu'a garam Anutu runggan piriang'an, bida ribarangan sang'a i iyu'an.

²³ Ibinigi da wampa tayang' runggam! Aruani da dzi ni nan santan igi mung' da agam.

*Garam Narunggan Gan Tipa Badan
(Matiu 24:29-31; Lukas 21:25-28)*

²⁴ “Da bitsinta' wa'a gubu' tuasaru atsung'a barabin tsira' igi,

‘da gubu' bung' aimingin,

da ukam wasang' i puatsadan u,

²⁵ da ngantam bung' arururua' sinung' gunungun,

da nam riniurun ming'a gunungun bung' audza i ruan.’

²⁶ “Da gubu' arigi da garam intap bung' atsanga Garam Narunggan ming'a maranguntung wasa' ruta nampang da puatsadan tsira' badan.

²⁷ Da Arangan bung' atangin angira gan da nantsung' i gan garaman piriang'a sib ugu naming' intap da intap sib angu, naming' gubu' yaban napan nasang' gubu' ru'a gin.

*Wau Uwayant i Gai Fik
(Matiu 24:32-35; Lukas 21:29-33)*

²⁸ “Aruani da agam wau uwayant i gai fik nabiani, gubu' agam tsanganda bangin santan pu'a gin da marasiringa wa'an da rima yafan, da agam isru' gin ibi isu uts i gubu' fus wa'an.

²⁹ Da bida agam tsanganda nam santan dzi nidan da agam igi bawa'an, da wasru' gin nabi ibasu uts sib, aru muantsi nifun.

³⁰ Dzi ni nan nidzun da agam, yangin gubu' aruani fain rubung' ampai nasang' nam santan igi wa'an.

³¹ Gunungun da intap bung' antsup sib, da bitsinta' dzi nanggung' bung' aming' ratar nanting angu.

*Wadamang' Ruam
(Matiu 24:36-44; Lukas 21:34-38)*

³² “Da bitsinta' manga wasru' i gubu' da gubu' maran idzuwai rururungan da Garam Narunggan bung' aba. Angira Gunungun anung' isru' gin, da Narun anung' isru' gin ibinigi, da bitsinta' Raman runta' angu.

³³ Wadamang' ruam da anung' ging'an! I agam anung' isru' i nam igi gubu' gan wa'an u.

³⁴ Gubu' igi ibi garam mangan tanginda ungaran rai da fada i yunga rinimbur. Arangan irim gum da gan mama' guman igi bits bits i mpada tayang' ungar igi, da irim sanab da garam mpada tayang' muantsi i damang'a ruan da anung' ging'an.

³⁵ “Ibinigi da wadamang' ruam da anung' ging'an u! I agam anung' isru' i ungar

rinunggan gubu' maranggan tipa badan — naba da nam nufan, ma pas wasa', ma tatari' isan, ma gubu' pisa wasi.

³⁶ Bida arangan furunguda agam da arangan anung' tsanganda agam ging'an u.

³⁷ Nan dzi nidan da agam ani, da dzi ni da garam santan impru' ibinigi: Wadamang' ruam da anung' ging'an u!”

14

Garam Gudzu Gudzun Isau Sanab i Isa Yisu Funub (Matiu 26:1-5; Lukas 22:1-2; Yowanis 11:45-53)

¹ Gubu' iru'run angu ruming' i wa'a gubu' mararam tsira' Angira Atupa Sib* da gubu' Gada Bret Yist Ma'a Gin. Da garam pumu'a Anutu wain gudzun rusan da garam gudzupu' i nan faidagin ruas isau sanab i mpunga Yisu ming'a maradzigin da isa Arangan funub.

² Da ribarangan ini, “Da bitsinta' agi anung' nangan da gubu' mararam tsira' ani u, i ufuai tsira' mawa' i.”

Sagat Mangan Iyats Madamin i Yisu Gudzun (Matiu 26:6-13; Yowanis 12:1-8)

³ Da Yisu impa gamp Betani da iga nam iming' Saimon, garam mangan diginting tirida gin mung' ugu, ungaran. Da sagat mangan iyu madamin gaunt bini tipa i gai mangan binganggan nard gurun gan da ranguda ru'a gur

* **14:1:** *gubu' mararam tsira' Angira Atupa Sib* — Gubu' mararam igi da garam Yuda maran ifur gubu' angira atupa garam Israil muantsi gan sib i anung' isa mama' narun miamun funub u. Wafaris Kisim Bek gudzun 12.

bini tipa i tauf alabasta[†] iba. Da madamin gaunt bini igi nam ntsuman gan tsira' bingan. Sagat arangan yidza' gur igi nifun da iyats madamin igi iyab i Yisu gudzunggan.

⁴ Da rib fain mpada mpru'an itsangan da nugun itsakia da ini da ruan, “Ibianung' da iwaya madamin aga?

⁵ Agi sang' i suba i nam ntsuman gin sang'a nam ntsuman garam mangan nanga gum in da udzuf bitsinta' da rima garam sauda runggan sibin.” Da ribarangan impi' sagat igi tsira' bingan.

⁶ Da Yisu ini, “Watangin arangan rai. Ibianung' da agam irim barabin da arangan? Arangan inang nam ngarubini angu i dzi.

⁷ Da rib sauda runggan igi da agam bung' arut ampai da gubu' santan. Da agam isang' i rima ribarangan sib da gubu' idzuwai agam maram furan. Da bitsinta' dzi wasang' i ruta agam mpadan da gubu' santan u.

⁸ Sagat ani inang nam arangan sang'a i nanga i dzi. Iyats madamin i dzi mung' i tipa dzi riniuriatsang' i rima i ntsuf.

⁹ Dzi ni nan nidzun da agam, bida fisa i sising' bini ming'a gamp idzuwai fasang'a intap santan da bung' afis i sagat igi nanggan nangan ani nampru', i maran fura arangan.

[†] **14:3:** *gur bini tipa i tauf alabasta* — ‘Alabasta’ igi tauf bini mangan bingangan. Arangan sap da dzungduang, da iba iming' intap Idzip. Nam tsuman gan tsira' bingan. **14:3:** Mt 26:7; Lk 7:37

Yudas Itip Nan i Rima Yisu Fada Garam Ipiapi Banginggan

(Matiu 26:14-16; Lukas 22:3-6)

¹⁰ Da rib 12 igi gan bits Yudas Iskariot ifan da garam pumu'a Anutu wain gudzun rusan i rima Yisu fada i banginggan.

¹¹ Da ribarangan nugun itsia' i ringanta gin da yudzu nan i rima moni da Yudas. Ibinigi da Yudas isau sanab i rima Yisu fada ribarangan banginggan.

Nam Gadan Maran Fura Angira Atupa Sib

(Matiu 26:17-25; Lukas 22:7-14,21-23; Yowanis 13:1-30)

¹² Gubu' mararam tsira' Gada Bret Yist Ma'a Gin gubu' gan miamun iwa', da gubu' aru nigi da rib Yuda inang da itsara dumpa narun i maran fura gubu' Angira Atupa Garam Israil Sib. Da Yisu riban atsung'a gin igut i Arangan, “U maram ifur i aga fada anung' i tipa nam santan i agi gada nam Angira Atupa Sib in?”

¹³ Ibinigi da Arangan iwat riban atsung'a gin iru' da ini rutin, “Watang' wafa gamp tsira' aga, da garam buaring'a mpui i gur mangan bung' awa' da agam. Da watsung' arangan.

¹⁴ Da arangan atang'a ungar idzuwai da wani da ungar igi rinunggan nabiani, ‘Kidungwaga igut i agu, “Da dzi mumai ga' mpada gin wasa' mangan iming' anung' i dzi ruta ribang' atsung'a i dzi gada nam maran fura Angira Atupa Sib in?””

¹⁵ Da arangan bung' asanting' agam i mumai wasa' tsira' ming'a wagung' da irim nam santan

mpada gada nam in sib iming' igi. Da watip agi nanggung' gadan naming' igi ntua'."

¹⁶ Da riban iru' igi ifa atang' gamp tsira' igi da itsanga nam santan ibi aru Yisu nidan da ribarangan ugu. Ibinigi da rib iru' igi itip nam gadan Angira Atupa Sib.

¹⁷ Da gubu' nam idziangan da Yisu irut riban 12 igi ibawa'.

¹⁸ Da ribarangan mpada gada nam da Yisu ini ibiani, "Dzi ni nan nidzun da agam, agamam mangan bung' arim dzi nafa garam ipiap bannung, agamam bits aru gada nam mpru'an da dzi ani."

¹⁹ Ribarangan wangun ibarabin i nan Arangan nidan igi da bitsinta' bitsinta' ini da Arangan, "Mabi U anung' ini dzi u."

²⁰ Da Arangan ini ribarangan nanggan munga' ibiani, "Agam 12 igi gam mangan aru ruta dzi mpru'a ruang' tuguda bret ru'a gur mpua' ani.

²¹ I Garam Narunggan bung' amamp nasang' nan kakara mung' yaba i Arangan ugu. Da bitsinta' garam aru rima Garam Narunggan fada garam ipiap bannung natsau' i runggan! Arangan rinanggan damami aping'a arangan da madadaum ayus."

*Yisu Irim Bret da Wain Gurun da Aposelan 12
(Matu 26:26-30; Lukas 22:19-20; 1 Korin
11:23-25)*

²² Ribarangan rung' gada nam, da Yisu iyu bret da irim dangki gin da ibrang, da irim da riban da ini, "Wau wabia' da wagan, dzi nidzundang' igi."

²³ Da iyu kap wain, irim dangki gin, da irim da ribarangan, da sib angu inumin.

²⁴ Da ini da ribarangan ibiani, “Wain gurun igi, nigidi bi' gang' yatsa rai i rib ampi bingan i nanga nan utusa i ruan gin ming'a wasa' i Anutu da ampangan suda nidzun.

²⁵ Dzi ni nan nidzun da agam, dzi wasang' tipa numa wain gurun nasang' gubu' dzi numa wain gurun fa' ming'a wasa' i Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman.”

²⁶ Da ribarangan yis mint mangan sib da iyung iwa' ifa Mamai Oliv.

Yisu Ini Petrus Nanggan Tung'a Maran Gin Mung' Rutin
(*Matiu 26:31-35; Lukas 22:31-34; Yowanis 13:36-38*)

²⁷ Yisu ini da ribarangan, “Agam santan bung' atangin dzi rai, i nan akaran mangan ini ibiani ‘Dzi bung' ais garam mpada tayang' dumpa funub,
da dumpa bung' adzarang'.’

²⁸ Da bitsinta' gubu' dzi tipa muntida marata' sib da dzi bung' amung' nafa Galili mung' i agam.”

²⁹ Da Petrus ini da Arangan, “Bida rib santan tanginda Agu rai da dzi wasang' i tanginda Agu rai u.”

³⁰ Da Yisu ini arangan nanggan munga' ibiani, “Dzi ni nan nidzun da agu, idziang aruani angu da agu bung' atung' maram i dzi nasang' iru' da bits sib raiyi da tatari' namus kakarakan nasang' iru'run.”

³¹ Da bitsinta' Petrus imunti babampaf i nan da ini, “Bida rib nida isa dzi funub mpru'an da Agu, da dzi wasang' tung'a marang' i Agu u.” Da rib santan ini ibinigi angu.

Yisu Yugin Iming' Gum Getsemani
(*Matiu 26:36-46; Lukas 22:40-46*)

³² Da ribarangan ifawa' gum faring'a Getsemani gin, da Yisu ini da riban atsung'a gin, “Agam wampai ani, da dzi naugin.”

³³ Da Arangan iyu Petrus, Dzems da Yowanis da irut ifan, da gubu' arigi da Arangan nugun imais da wangun ibarabin.

³⁴ Da Yisu ini da ribarangan, “Dzi wangung' ibarabin iyus da dzi rabub ibi dzi nang i mampan. Agam wampai ani da wadamang' ruam da anung' ging'an u.”

³⁵ Yisu iyung ifa pas da itauf maran iru' intap da yugin i bida Anutu maran aridan da gubu' barabin igi anung' wa'an da Arangan u.

³⁶ Da yugin ibiani, “Aba,‡ Ramang', U sang' nanga nam santan. Wau kap fung'a i nam barabin ani sinung' dzi. Da bitsinta', anung' atsung'a i dzi marang' furan ga' u; watsung' i maranggam furan angu.”

³⁷ Da Arangan itip ifan da riban iru' da bits igi da itsanga ribarangan ging'a marampru' sib. Da inu' Petrus da ini ibiani, “Saimon, u ging' marampru', a? U wanasang' damang'a ruam gubu' maran bitsinta' angu, a?

‡ **14:36:** *Aba* — Ming'a Yisu nifu nanggan, Arameik, da nan “aba” wainggan ibi ‘ramang’.
14:36: Mt 26:39; Lk 22:41-42; Ywn 12:27

³⁸ Agam wadamang' ruam da waugin, i agam anung' rua'a i nam intsa'an u. Agam ganunggam maran yari i nanga nam, da bitsinta' agam riniuriatsam irarai!"

³⁹ Da Yisu itip ifan da itip yugin i nam Arangan udagin sibin ugu.

⁴⁰ Gubu' Arangan tipa badan da itip itsanga ribarangan ging'a marampru' sib, wain ibi maran itatapru'. Da isau nan angu i nidan da Yisu.

⁴¹ Da Yisu itip iba tsanga ribarangan isang' iru' da bits, da ini da ribarangan, "Agam rucing' inting angu? Isang'! Gubu' maran ibawa' sib wa. Aitsangan! Itangin Garam Narunggan ifa garam maisan banginggaan.

⁴² Agam wauri'! Agi fadan! Aitsangan! Garam rima dzi fada garam ipiap banginggaan ibawa' sib."

*Yudas Irim Yisu Ifa Garam Ipiap Banginggaan
(Matiu 26:47-56; Lukas 22:47-53; Yowanis 18:3-11)*

⁴³ Gubu' Yisu rung' nida nan da sung angu riban 12 ugu gan mangan, Yudas, ibawa'. Arangan irut garam utup tsira' uda bainat da bunga' iba, i garam pumu'a Anutu wain gudzun rusan da garam gudzupu' i nan faidagin ruas da garam gudzun ruas itangin ribarangan iba.

⁴⁴ Garam rima Yisu fada rib ipiap banginggaan igi ini mung' da ribarangan ibiani, "Garam dzi tsutsufan da arangan nigi. Wampung da wau arangan nafan da watsanga sib."

⁴⁵ Da sung angu da Yudas iba su uts da Yisu da ini, “Rabai!” § da itsutsuf Arangan.

⁴⁶ Da garam utup igi impung arangan.

⁴⁷ Da rib aru muntidan nigí gan mangan itus gan bainatan da itsapi garam pumu'a Anutu wain gudzunggan tsira' mama' guman mangan ringan utap.

⁴⁸ Da Yisu ini, “Mani dzi garam isa nam da wapa nam, da agam iba inting da bainat da bunga' i mpunga dzi?”

⁴⁹ Gubu' santan da dzi rut agam impai da ifis i nan iming' Ungar Mararam, da agam imami mpunga dzi. Da bitsinta', nam ani iwa' i nanga nan akaran ugu suda nidzun.”

⁵⁰ Da riban atsung'a gin santan itangin Arangan rai da irunt sib.

⁵¹ Da garam rini fa' mangan yatsung' Yisu ifan. Ibuafir ruan i bru' bini mangan angu da anung' yatsuf nam mangan impru' u. Da ribigi inang i mpunga arangan, da impung arangan bru' gan.

⁵² Da arangan itiri gan bru' gan rai da irunt rini sasa' ifa gan arun.

Yisu Imunti Utup Nan Tipan Maranggan
(*Matiu 26:57-68; Lukas 22:54-55,63-71; Yowanis 18:12-16,19-24*)

⁵³ Ribarangan iyu Yisu ifan da garam pumu'a Anutu wain gudzunggan tsira'. Da garam pumu'a Anutu wain gudzun rusan da garam gudzun ruas, da garam gudzupu' i nan faidagin ruas santan iba mpru' ruan.

§ 14:45: *Rabai* — Nan Rabai wainggan ibi ‘Kidungwaga’.

⁵⁴ Da Petrus iyung rugunti' pas yatsung'
Arangan yatang' garam pumu'a Anutu wain
gudzunggan tsira' ungar ntiang' gan wasa'. Da
ifa rut garam singaari mpada tayang' Ungar
Mararam ruas igi impru' ruan mpada mafa
rinin i dzaf.

⁵⁵ Da garam pumu'a Anutu wain gudzun
rusan da utup nan tipan santan, faring'a
Sanhidrin gin, isau garam i nida nan wasi yaba i
Yisu, i isa Arangan funub, da bitsinta' wawa' da
nan nida wasi santing'a asub mangan sang'a i
isa Arangan funub u.

⁵⁶ I ampi bingan idzur nan umpur iyab i
Arangan, da bitsinta' nanggan wafa sang' ruan
u.

⁵⁷ Da fain imunti iyab da ini nan umpur iyab i
Arangan ibiani:

⁵⁸ “Aga ringant i arangan nida bina', ‘Dzi bung'
agru' Ungar Mararam aru garam rima i bangin
ani, da gubu' iru' da bits raiyi, da dzi bung' arim
mangan garam gar mamida i tipa i bangin.’”

⁵⁹ Da bitsinta' nan nida wasi i Ungar Mararam
igi ruwafa sang' ruan u.

⁶⁰ Ida garam pumu'a Anutu wain gudzunggan
tsira' imunti iyab wasa' i rib santan maranggan
da igut i Yisu, “U mabugin i nida nan munga'? U
bung' ani nan nabianung' i nan ribani nida yaba
i agu ani?”

⁶¹ Da bitsinta' Yisu imunti frap nufan ruta nan
munga' nidan ma'an.

Da garam pumu'a Anutu wain gudzunggan tsira' itip igut i Arangan “Agu Kristus, Aru agi tsarifan ugu narunggan agu, a?”

⁶² Da Yisu ini, “Dzi Arangan ani. Da agam bung' atsanga Garam Narunggan mpada Nampang Wain Wagung' bangingga bini da ming'a maranguntung wasa' badan.”

⁶³ Ibinigi da garam pumu'a Anutu wain gudzunggan tsira' igari ngarukui gan da ini, “Agi anung' rung' rima udzung' i rib fain i nida nan wasi yaba i arangan u.

⁶⁴ Agam iringantin sib, i arangan ini nan asub i Anutu. Da agam maram ifur nan idzuwai?” Da rib santan ini Arangan isu asub sib da nais Arangan funub.

⁶⁵ Ibinigi da fain ituping' nifu gurun i Yisu da ipati' Arangan maran sib da yinting' Arangan da ini, “Bida u profet, da wani wasi! Manga is agu?”** Da garam singaari mpada tayang' Ungar Mararam igi iyu Arangan da ipuak.

Petrus Itung' Maran i Yisu

(Matiu 26:69-75; Lukas 22:55-62; Yowanis 18:16-18,25-27)

⁶⁶ Gubu' Petrus rung' mpada warang' ming'a ungar igi ntiang' gan wasa', da garam pumu'a

14:62: Mnt 110:1; Mt 26:64; Mk 16:19; Lk 22:69; Ap 2:33; 5:31; 7:55,56 **14:62:** Dan 7:13; Mt 24:30; 26:64; Mk 13:26; Lk 21:27

** **14:65:** *Bida u profet, da wani wasi! Manga is agu?* — Nan ‘Manga is agu?’ anung' iming' Markus Sising' Bini Gan Kakaran ani, da bitsinta' iming' Lukas Sising' Bini Gan da uwayant igi da iming' wasa' i nan ani. Garam singaari maran ifur i bida Yisu profet mangan, da madasru' i garam aru isa Arangan igi. **14:65:** Mt 26:67-68; Lk 22:63-65

Anutu wain gudzunggan tsira' sagat guman mangan iba.

⁶⁷ Da itsanga Petrus mafa rinin i dzaf da intrung maran i arangan da ini, “Agu ibinigi, u rut Yisu garam Nasaret ugu.”

⁶⁸ Da bitsinta' Petrus itung' i ruan da ini, “Dzi wasru' i nan idzuwai u nidan igi u, da dzi sau uwayantin.” Da iyung ifa su uts da ntiang' igi muantsi gan wa'a gin. Da tatari' mangan ikakarak.††

⁶⁹ Da sagat gum arangan itip itsanga Petrus i nigi da ini da rib santan muntida nigi, “Garam aruani da ribarangan gan mangan.”

⁷⁰ Da arangan itip itung' i ruan.

Pas angu da rib muntida uts ini da Petrus, “Nan nidzun bingan, ribarangan gan mangan agu, i agu garam Galili.”

⁷¹ Da arangan ipupuarap da runggan da ini nan babampaf ibiani, “Nidzun da wagung' bingan! Dzi anung' isru' i garam aru agam nida nan gin igi u. Da bida dzi mamida i nida nan nidzun, da Anutu nawaya dzi.”

⁷² Sung angu da tatari' ikakarak isu iru' da Petrus maran ifur Yisu nanggan nidan da arangan, “Agu bung' atung' maram i dzi nasang' iru' da bits sib raiyi da tatari' namus kakarakan nasang' iru'run.” Da arangan igub ruan da irang funub angu.

15

†† **14:68:** *Da tatari' mangan ikakarak* — Nan ani anung' iming' papiar Grik ratar fain.

Yisu Imunti Pilatus Maranggan
(*Matiu 27:1-2,11-26; Lukas 23:1-5,13-25; Yowanis 18:28—19:16*)

¹ Da tata' maratait, da garam pumu'a Anutu wain gudzun rusan da garam gudzun ruas da garam gudzupu' i nan faidagin ruas da utup nan tipan* santan impru' ruan da yudzu nan. Ribarangan idzur Yisu da yuntap i Arangan ifan da itangin ifa Pilatus bangingan.

² Da Pilatus igut i Arangan, “Garam Yuda king gan agu, a?”

Da Yisu ini arangan nifunggan munga' ini bina', “U runggam ini.”

³ Da garam pumu'a Anutu wain gudzun rusan idzur nan i nam ampi bingan iyab i Yisu.

⁴ Da Pilatus itip igut i Arangan, “U mabugin i nida nan munga'? Waringant i nan ampi bingan ribarangan dzura yaba i agu aga!”

⁵ Da bitsinta' Yisu wani nan mangan u. Da Pilatus irunt fafun da yu uwayant ampi bingan.

⁶ Sang'a udzuf santan da wa'a gubu' mararam tsira' Angira Atupa Sib da Pilatus inang da yatsung' sanaban uda garam Yuda manga sinung' karabus da tanginda fadan, atsung'a ampan Yuda nanggan runggan ragadan da yai'a ruan gin.

⁷ Da gubu' arigi da garam fain suda ufuai da ruta gabman Rom isa ruan da isa garam funub

* **15:1:** *utup nan tipan* — Utup nan tipan igi da ifaring' ibi Sanhidrin gin. Watsanga Markus 14:55. **15:1:** Mt 26:59; Mk 14:55; 15:43; Lk 22:66; 23:50; Ywn 11:47; Ap 4:5,15; 5:21,27,34,41; 6:12,15; 22:30; 23:1,6,15,20,28; 24:20 **15:2:** Mt 27:11; Lk 23:3; Ywn 18:33,37 **15:5:** Mt 27:13-14; Ywn 19:9

impa karabus. Da ribarangan gan mangan binganggan Barabas.

⁸ Da ampi tsira' igi iba da Pilatus da iyai' ruan i arangan nanga bida musa nangan ugu.

⁹ Da Pilatus igutin, “Agam maram yari i dzi tanginda garam Yuda king gan bia'an da agam?”

¹⁰ Pilatus ini ibinigi, i wain, arangan isru' i garam pumu'a Anutu wain gudzun rusan ibugin Yisu, i wain, ampan maran yari i Arangan, ibinigi da iyu iba rim i arangan binganggan.

¹¹ Da bitsinta' garam pumu'a Anutu wain gudzun rusan ira' i ampi tsira' igi wangun i yai'an da nidan da Pilatus i rima Barabas wa'a sinung' karabus, da anung' Yisu u.

¹² Da Pilatus igut i ribarangan, “Da dzi nanga bida anung' i garam agam faring'a bida garam Yuda king gan ani?”

¹³ Da ribarangan santan iyai' da ini, “Wadintip wayab gai mpara i ruan.”

¹⁴ Da Pilatus igutin, “Wain idzuwai? Arangan inang asub idzuwai?”

Da bitsinta' ribarangan ruyai' tsira' bingan da ini, “Wadintip wayab gai mpara i ruan!”

¹⁵ Da Pilatus ini yafada ampan tsira' igi wangun da irim Barabas iwa' ifan da ribarangan. Da ini da iripi Yisu da itangin Arangan ifa garam singaari ruas binganggan i dintipa yaba gai mpara i ruan.

15:11: Mt 27:16-21; Lk 23:18-19; Ywn 18:39-40 **15:13:** Mt 27:22; Lk 23:20-23; Ywn 19:6 **15:14:** Mt 27:23; Lk 23:22-33; Ywn 19:14-15 **15:15:** Mt 27:26; Lk 23:24-25; Ywn 19:16

Garam Singaari Irim Ub i Yisu
(*Matiu 27:27-31; Lukas 23:11; Yowanis 19:2-3*)

¹⁶ Da garam singaari ruas yuntap i Yisu yatang' ifa Pilatus ungaran tsira' mpada gin da nanga guman gin ntiang' gan wasa', da inu' garam singaari utup tsira' igi santan impru'.

¹⁷ Ribarangan yatsuf ngarukui bi' bini bida king ngarukui gan da Arangan, ida ifir gantsuats maradantang imimuan gin isu dampun gudzun da yatsuf iyab i Arangan gudzun.

¹⁸ Da inu' da ini, “O garam Yuda king gan! Aga tsarif agu!”

¹⁹ Da ribarangan yis Arangan gudzun i gai da ituping' nifu gurun i Arangan, da yidza' faga gudzun, da itatapuung iru' Arangan fagan.

²⁰ Da ribarangan irim umpur i Arangan sib, da igru' ngarukui bi' bini igi rai da yatsuf Arangan ngarukui gan iyab rutin. Da ribarangan iyu Arangan ifan i dintipa yaba gai mpara i ruan.

Idintip Yisu Iyab Gai Mpara i Ruan
(*Matiu 27:32-44; Lukas 23:26-43; Yowanis 19:16-27*)

²¹ Da garam mangan gampan Sairini, binganggan Saimon, Aleksander da Rufus ramanggan, iyung sanab igi iba i atang'a gamp tsira' igi, da garam singaari ruas yusu arangan i buaring'a Yisu gai mpara i ruan gan.

²² Ribarangan iyu Yisu ifa mumai nida Golgota gin, wainggan ibi ‘Mumai Gudzu Urun’.

23 Da ribarangan irim wain gurun impru' da gai gurun ngkiangan[†] i Yisu numan, da bitsinta' anung' inum u.

24 Da ribarangan idintip Arangan iyab gai mpara i ruan. Da ifab ruan i Arangan ngarukui gan. Da yantung' rarub i tsanganda mangan bung' ayu i ngarukui gan idzuwai.

25 Gubu' iyab sib ibi 9 kilok da ribarangan idintip Yisu iyab gai mpara i ruan.

26 Da yakar nan dzura yaba i Arangan ibiani: “GARAM YUDA KING GAN ANI.”

27 Da garam singaari ruas indintip garam mpunga rib da wapa nam iru'run iyab gai mpara i ruan iru'run impru' da Yisu, mangan itupri' Arangan bangin bini da manga i bangi yas.

28 ‡

29 Da rib fain yunga ba fadan yis gudzun da irim ub i Arangan ibiani, “Ya! Agu ni tawa'a Ungar Mararam ru'a sib da tipa riman da gubu' iru' da bits angu ugu.

[†] **15:23:** *impru' da gai gurun ngkiangan* — Gai gurun igi bingangan ‘mir’, da garam mararuru ampi bingan maran ifur ibi ribarangan irim i rasuda nam tsakia. Gai gurun igi da nam rini gaunt ngarubini da garam inang da iyats i garam mampan da gubu' nanga i riman (Ywn 19:39). Da gai gurun igi nam ntsuman gan tsira' bingan, da garam mararuru uda uwayant i ngantam iyu iba rim da Yisu da gubu' Arangan suda mama' narun ugu (Mt 2:11). **15:24:** Yon 1:7; Mt 27:35; Lk 1:8-9; 23:34; Ywn 19:24; Ap 1:26 **15:26:** Mt 27:37; Lk 23:38; Ywn 19:19 **15:27:** Mt 27:38; Lk 23:33; Ywn 19:18 ‡ **15:28:** Ampap 28 ming'a papiar Grik fain ini ibiani: “Da nan akaran isu nidzun ibiani: ‘Ribarangan itsanga arangan ibi garam maisan.’” Watsanga: Ais 53:12; Lk 22:37

³⁰ Ari', warim runggam sib da waru' ba sinung' gai mpara i ruan igi!"

³¹ Da garam pumu'a Anutu wain gudzun rusan da garam gudzupu' i nan faidagin ibinigi irim umpur i Arangan da ini da runggan da ini bina', "Arangan irim rib fain sib, da bitsinta' arangan wasang' i rima runggan sib u.

³² Ama', Kristus garam aru Anutu ragadan ugu igi da garam Israil King gan, arangan naru' ba sinung' gai mpara i ruan, i aga tsangandan da muarutsan." Da garam iru' tupri'a gai mpara i ruan mpru'an ugu irim ub impru' ibinigi.

Yisu Nanggan Mampan

(Matu 27:45-56; Lukas 23:44-49; Yowanis 19:28-30)

³³ Da gubu' maran wa'a 12 kilok da nam mimin tsira' ibuafir intap arigi santan, iming' isang' 3 kilok nam nufan.

³⁴ Da wa'a 3 kilok nam nufan arigi da Yisu iyai' nifun tsira' angu ibiani, "Eloi, Eloi, lama sabaktani?" — wainggan ibi, 'Dzi Anutu gang', dzi Anutu gang', wain ibianung' da U tangin dzi rai?'

³⁵ Gubu' rib fain muntida uts ringanta gin da ini, "Waringantin, arangan inu' Eliya."

³⁶ Da garam mangan irunt da ibuarum bru' iru' wain gurun giriripan da idzur i gai da yintsi iyab ifan da Yisu i numan, da ini, "Agi anung' nanga nam manga gin u. Agi nampa da natsangan, Eliya bung' aba da nayu arangan naru' ba, ma?"

37 Da Yisu inu' nifun tsira' da imamp.

38 Da bru' tsira' ruguda i Ungar Mararam igari ruan farab isu iru'run iming' wagung' ifa sang' warang'.

39 Gubu' garam singaari gudzunggan muntida Yisu maran igi tsanganda Arangan nanggan mampan da ini, “Nan nidzun bingan, garam ani Anutu Narunggan!”

40 Da sagat fain imunti rugunti' da ifuris nam idzuwai wa'a nig. Wasa' i rib muntidan igi da Maria ming'a gamp Magadala, Dzems isi' da Yoses§ rinanggan Maria, da Salome.

41 Gubu' Yisu rumpada Galili, da sagat iru' da bits igi yatsung' Arangan da irim Arangan sib. Da sagat ampi bingan ruta Arangan yaba ba Yerusalem rumunti nig impru' ibinigi.

Dzufung'a Yisu

(Matiu 27:57-61; Lukas 23:50-55; Yowanis 19:38-42)

42 Nigi garam Yuda gubu' gan tipa ruan i gubu' Sabat. Nam inuf sib da gubu' Sabat inang i wa'an.

43 Ibinigi da garam Arimatia binganggan Yosef iba. Arangan garam nidzun mangan mpada wasa' i garam Yuda utupan nan tipan da irim maran i tsanganda Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman. Da arangan ifa munti

15:37: Mt 27:50; Lk 23:46; Ywn 19:30 § 15:40: Yoses — ma Yosef (Watsanga arangan binganggan ming'a Mt 27:56.) 15:41: Mt 27:55-56; Lk 23:49; Ywn 19:25 15:42: Lk 23:54; Ywn 19:42

Pilatus maranggan ruta nam ratan ma'an da igutin i uda Yisu riniuriatsan.

⁴⁴ Pilatus ringanta i Yisu mampa sib da arangan irunt fafun gin. Ibinigi da irim nan da garam singaari gudzunggan iba da Pilatus igut i arangan gin i bida Yisu mampa sib.

⁴⁵ Da gubu' Pilatus ringanta gin rururungan ming'a garam singaari gudzunggan gin bida nan igi nan nidzun, da arangan itaga ruan i Yosef uda Yisu riniuriatsan.

⁴⁶ Da Yosef isub moni i bru' fa' bini mangan, da iyu Yisu riniuriatsan iru', ipati' sib i bru' igi, da irim yatang' tauf bampun mangan garam raban. Ida irimping' i tauf tsira' mangan sib i tauf nifun.

⁴⁷ Maria ming'a gamp Magadala da Maria Yoses rinanggan itsanga mumai rima Arangan riniuriatsan gin igi.

16

Yisu Imunti Marata'

(Matiu 28:1-8; Lukas 24:1-12; Yowanis 20:1-10)

¹ Gubu' Sabat intsup sib da Maria ming'a gamp Magadala, Dzems rinanggan Maria, da Salome isub moni i nam rini gaunt i fadan da yatsa i Yisu riniuriatsan.

² Da gubu' miamun pisa Sunta' maratait da ribarangan iyung i fada tauf bampun,

15:43: Mt 26:59; Mk 14:55; 15:1; Lk 22:66; 23:50; Ywn 3:1; 7:50; 11:47; 19:38-42; Ap 4:5,15; 5:21,27,34,41; 6:12,15; 22:30; 23:1,6,15,20,28; 24:20 **15:45:** Mt 27:57-58; Lk 23:50-52; Ywn 19:38 **15:46:** Mt 27:59-60; Lk 23:53; Ywn 19:40-41

³ da igut i ruan, “Mangan bung' arimping' i tauf tsira' sinung' tauf bampun nifun aga?”

⁴ Da bitsinta' gubu' ribaranga fawa'a uts da raraba fada tauf bampun da itsangan ibi manga rimping' i tauf tsira' bingan igi sinung' tauf nifun igi sib.

⁵ Da atang'a fada tauf bampun da itsanga garam rini fa' mangan atsufa ngarukui gunti' sap mpada ming'a bangin bini, da ribarangan irunt fafun tsira'.

⁶ Da garam igi ini, “Anung' runta fafun u. Agam isau Yisu, garam Nasaret, aru rib dintipa yaba gai mpara i ruan ugu. Arangan imunti marata' sib! Ruwampa ani u. Watsangan Arangan mumai gan ging'a gin ani.

⁷ Wafan da wani da gan riban atsung'a gin da Petrus nabiani, ‘Yisu imung' i agam ifa Galili. Ming'a nigida agam bung' atsanga Arangan, nasang' nan Arangan nida sib da agam ugu.’ ”

⁸ Ribarangan irunt fafun tsira' da iratarat, da iwa' sinung' tauf bampun da irunt ifan, da anung' ini nan mangan da garam mangan u, i ribarangan irat.*

[Nan ming'a ampap 9 fasang'a ampap 20 anung'

16:4: Mt 28:2; Lk 24:2; Ywn 20:1 * **16:8:** Ming'a papiar Grik ratar fain, da nan munga' bida ani iming' ampap 8 bampangan: “Da sagat sagat igi ifan da Petrus da rib ruta arangan da sung angu ini nan santan garam igi nida da ribarangan i nangan. Raiyi da Yisu rungan itangin riban atsung'a gin i fada intap santan, ming'a gubu' yaban fasang'a gubu' ru'an, da fisa i nan i Anutu nangan rima garam sib i mpada maran ta'an ntingan. Nan igi wasang' i ntsupan u. Nan nidzun.”

iming' papiar Grik ratar fain miamun u. Da garam mararuru ampi bingan maran ifur ibi Markus runggan anung' yakar nan igi u; raiyi da garam manga makakar nan igi. Da bitsinta' nan igi iming' papiar Grik ratar ampi bingan, da garam mararuru ratar ugu itsanga ibi nan igi da Anutu nanggan.]

Yisu Isanting' Runggan da Maria Sagat Magadala (Matiu 28:9-10; Yowanis 20:11-20)

⁹ Gubu' Yisu muntida marata' da Sunta' maratait da isanting' runggan isu miamun da Maria sagat Magadala. Arangan sagat aru Yisu siata marapayam maisan 7 wa'a mana' sinung' gin ugu.

¹⁰ Sagat arangan ifan da irim sising' da rib ruta Yisu ugu da gubu' ribarangan rung' rangan da wangun barabindan.

¹¹ Da gubu' ribaranga ringanta i nan bida Yisu muntida marata' da sagat igi tsanganda Arangan, da ribigi anung' imuaruts nan igi u.

Yisu Isanting' Runggan da Riban Iru' Iming' Sanab (Lukas 24:13-35)

¹² Raiyi da Yisu maran iwa' maran mangan da isanting' runggan da riban iru' yunga sanab ming'a gamp tsira' wa'a mana'.

¹³ Da rib iru' igi itip iba da ifis i nan igi da Yisu riban atsung'a gin santan, da bitsinta' ribigi anung' imuaruts rib iru' igi nanggan impru' ibinigi.

*Yisu Iwa' da Riban 11 da Irim Gum Rutin
(Matiu 28:16-20; Lukas 24:36-49; Yowanis
20:19-23)*

¹⁴ Raiyi da Yisu isanting' runggan da riban 11 da gubu' ribarangan gada nam. Arangan impi' ribarangan i nanggan mamida i muarutsan da wangungan babampafan, i wain, ribarangan imami muarutsa rib fain igi nanggan tsanganda Arangan tipa muntida marata'.

¹⁵ Da Arangan ini da ribarangan, “Wafa intap santan da wafis i sising' bini da garam sib angu.

¹⁶ Da rib muarutsan da uda mpui ruruban da Anutu bung' arim sib, da rib tung'a maran muarutsan da Anutu bung' araru ribarangan da narim i munga' gan.

¹⁷ Da nam maran mangan fain santing'a Anutu nampanggan bida ani bung' arut rib muarutsan. Bung' adaru marapayam maisan i dzi binganggang'. Da bung' ani nan nifun fa' mara maran.

¹⁸ Da ribarangan bung' ampung mur ragiyab i banginggan, da mur wasang' i wayadan u. Da bida ribaranga numa nam ngkiangan maisan, da bung' atung' maran i wayada ribarangan. Da bung' arim bangin nayab i garam rinin ging'an da rinin bung' adaum.”

*Yisu Iyab Gunungun
(Lukas 24:50-53; Aposel 1:9-11)*

¹⁹ Nifutsarif Yisu nida nan sib da Anutu iyu Arangan iyab gunungun da ifampa Anutu banginggan bini.

²⁰ Da Yisu riban atsung'a gin idzarang' ifan da ifis i sising' bini iming' gamp ampi bingan. Da Nifutsarif inang gum impru' da ribarangan, da inang nam maran mangan fain i ribarangan banginggan i santing'a bida ribarangan nanggan fisa gin igi da nan nidzun.

Adzera Baibel
Portions of the Holy Bible in the Adzera Language of
Papua New Guinea
Hap Buk baibel long tokples Adzera long Niugini

copyright © 2009-2022 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Adzera

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures. Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2026-05-15

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 15 May 2026 from source files dated 15 May 2026

1546e90c-83f8-52de-99ec-bcac4c0552a1